

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Åsa Müller

Processekonomiska
effektiviseringar
– ett hot mot rättssäkerheten?

Examensarbete
30 ECTS

Handledare:
Per Ole Träskman

Ämnesområde:
Straff- och Processrätt

Vårterminen 2008

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Syfte och frågeställningar	7
1.2 Metod och material	8
1.3 Avgränsningar	8
1.4 Disposition	9
2 RÄTTSSÄKERHET OCH EFFEKTIVITET	11
2.1 Definitionen av rättssäkerhet	11
2.2 Definitionen av effektivitet	12
3 STRAFFPROCESSENS SYFTE OCH FUNKTION	14
3.1 Syfte	14
3.2 Funktion	14
4 DEN KONTRADIKTORISKA PRINCIPEN	17
4.1 Koncentration	17
4.2 Muntlighet	18
4.3 Omedelbarhet	18
5 REFORMERINGEN AV DOMSTOLSVÄSENDET	19
5.1 Bakgrund	19
5.2 Reformering av den yttre organisationen	20
5.2.1 Förändring av domstolsstrukturen	20
5.2.2 Sammanslagningar av domstolar	21
5.3 Reformering av den inre organisationen	22

5.3.1	Fokus på tingsrätterna	23
5.3.2	Renodling av arbetsuppgifter	24
6	ETT SNABBFÖRFARANDE FÖR BROTTMÅL	26
6.1	Bakgrund	26
6.2	Förslaget om snabbare handläggning	26
6.2.1	Delgivning	27
6.2.2	Samverkan mellan myndigheterna	28
6.2.3	Ekonomiska konsekvenser	29
6.3	Inställda förhandlingar i brottmål	29
6.4	Avslutande kommentarer	30
7	EN MODERNARE RÄTTEGÅNG	32
7.1	Den tekniska utvecklingen	32
7.2	Avgörande på handlingarna	33
7.2.1	Kravet på muntlighet	33
7.2.2	Kravet på huvudförhandling	34
8	ALTERNATIVA FÖRFARANDEN	35
8.1	Strafföreläggandet	35
8.1.1	Strafföreläggandets utveckling	35
8.1.2	Utvidgning av strafföreläggandet	35
8.1.3	Betänkligheter med strafföreläggandet	36
8.2	Utevarohandläggning	37
8.2.1	Bakgrund	37
8.2.2	Utvecklingen av utevarohandläggning	38
8.2.3	Kritik mot utevarohandläggning	39
8.3	Mindre ingripande förfaranden	39
8.3.1	Åtalsunderlåtelse	39
8.3.2	Medling	40
8.3.3	Avslutande kommentarer	41
9	DEN ENSKILDE I PROCESSEN	43
9.1	Rätten till domstolsprövning	43
9.2	Medborgarperspektivet	44
9.2.1	Möjligheten att påverka handläggningen	44
9.2.2	Förtroende och kvalitet	45
10	ANALYS	47
10.1	Effektiviseringar och rättssäkerheten	47

10.1.1	Reformeringen av domstolsväsendet	47
10.1.2	Renodling av domstolarnas arbetsuppgifter	48
10.1.2.1	Snabbförfarande för brottmål	48
10.1.2.2	Den tekniska utvecklingen	49
10.1.3	Alternativa förfaranden	49
10.1.3.1	Avgörande på handlingarna	50
10.1.3.2	Strafföreläggande	50
10.1.3.3	Utevarohandläggning	51
10.1.3.4	Mindre ingripande förfaranden	52
10.1.4	Sammanfattande kommentarer	53
10.2	Den enskildes förtroende för rättsväsendet	54
10.2.1	Medborgardeltagande och kommunikation	54
10.2.2	Kvaliteten i domstolarnas arbete	54
10.3	Den framtida utvecklingen	56
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	57
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	60

Summary

During the past few years there have been a lot of changes in the judiciary system, both considering the organisation and considering the rules of process. The foremost reason for the changes has been the increased burden of work at the general courts. Though it has been generally believed that the problems cannot be solved only with help through an increased contribution of resources, it has been considered necessary to take streamlining measures. The most common is, when referring to the efficiency in the judicial system; the quantitative efficiency. That is, that the public authorities and courts have to handle the cases and the task that falls under their duty, in a short time. Important to take into account in the question of an effective procedure, is the need of quality. If there is a lack of quality in a court's decision, the procedure is ineffective. The question of efficiency is therefore usually put against the demand of legal rights and rule of law. In connection with criminal policy, the rule of law refers to the position of the individual in relation to the public in the criminal procedure. The rule of law refers mostly to the need of predictability, legality and proportionality.

In this thesis, some of the changes in the judiciary system that has been taken the past years are discussed and analyzed from a rule of law perspective. In the discussion of the changes in the judiciary system, the starting point is taken from the general principles, the aim and the function of the criminal procedure.

The streamlining measures that are referred to are the changes in the external court organisation, as the restructuring of the judiciary system with transfer of cases from the general courts to the general administrative courts and the special courts and the closing-down and fusion of general courts, that has been made during the last years. Furthermore, the changes of the internal court organisation and the working methods are being discussed, such as the transfer of the power of judging from the judges to the prosecutors, the increased possibilities for order of summary punishment, and other procedures such as hearing of a case in non-appearance of the defendant, a simplified procedure in criminal cases, decision-making on the documents. All these procedures have refined the work at the general courts. Considering the changes in the internal organisation, the question of the deviation from the principle of contradiction, have also been discussed in this thesis.

All in all, the changes in the external organisation would probably have made the judiciary process more effective, without taken any deviation from the rule of law and the individual rights. Considering the changes in the internal organisation, the question of deviation from the rule of law and the individual rights is more uncertain. Some deviations have been made from the principle of contradiction, and there is a risk that many of these changes impairs the quality of the work in the courts, and therefore also affects the

rule of law and the individual rights. Through the increased distance between the courts and individuals, arising out of the changes in the judiciary system, there is a considerable risk that the individual rights are in danger. Furthermore, there is a risk that the changes in the judiciary system could lead to a continuous development with changes and deviations from the general principles. When changes in the judiciary system are becoming more frequent, and that this happens without any debate or discussion, there is a risk that we are facing a development where the risk of renouncement of the individual rights and the rule of law increases, and where quantity is getting more important than quality.

Sammanfattning

Under de senaste åren har det skett stora förändringar i domstolsväsendet både vad gäller organisationen och vad gäller det processuella regelverket. Den främsta orsaken till förändringarna har varit den alltmer ökade arbetsbelastningen på de allmänna domstolarna. Då man inte har ansetts kunna lösa problematiken endast med hjälp av ökade resurstillskott, har det bedömts nödvändigt att vidta processekonomiska effektiviseringsåtgärder. Det vanligaste som åsyftas när man talar om effektivitet i rättsväsendet är den s.k. kvantitativa effektiviteten, dvs. att myndigheter och domstolar ska avverka de mål som de får och de uppgifter som åläggs dem, inom en kort tid. Viktigt att beakta vid frågan om ett effektivt förfarande, är dock behovet av kvalitet. Om kvalitet saknas i domstolarnas avgöranden är förfarandet inte effektivt. Frågan om effektivitet ställs därför oftast mot kravet på rättssäkerhet. Med rättssäkerhet åsyftas, i kriminalpolitiska sammanhang, den enskildes ställning i förhållande till det allmänna i straffprocessen. Med rättssäkerhet avses oftast behovet av förutsebarhet, legalitet och proportionalitet.

I denna uppsats har några av de effektiviseringsåtgärder som vidtagits under de senaste åren, behandlats och analyserats utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv. I diskussionen av effektiviseringsåtgärderna har utgångspunkt tagits i straffprocessens grundläggande principer, syfte och funktion. De effektiviseringsåtgärder som berörs är främst effektiviseringar i den yttre domstolsorganisationen, såsom omstruktureringarna i domstolsväsendet med överflyttning av mål från de allmänna domstolarna till förvaltningsdomstolarna, specialdomstolarna, och de nedläggningar och sammanslagningar av tingsrätter som har skett den senaste tiden. Vidare har effektiviseringsåtgärder rörande den inre organisationen och arbetssättet behandlats, däribland överflyttningen av den dömande makten från domarna till åklagarna, genom de utökade möjligheterna till strafföreläggande, samt andra förfaranden som utevarohandläggning, förenklat handläggningsförfarande i brottmål och avgörande på handlingarna som bidragit till att de allmänna domstolarnas arbete har renodlats. Vad gäller förändringarna i den inre organisationen har även problematiken med att allt större avsteg har tagits från den kontradiktoriska principen, kommit att belysas.

Sammantaget torde effektiviseringsåtgärderna vad gäller den yttre organisationen ha bidragit till en effektivare domstolsprocess utan att den enskildes rättssäkerhet kommit till skada. Frågan om rättssäkerhet är dock mer tveksam vad gäller effektiviseringsåtgärderna i den inre organisationen. Vissa avsteg har gjorts från den kontradiktoriska principen och risken är att många av effektiviseringsåtgärderna både försämrar kvaliteten i domstolarnas arbete och därmed också rättssäkerheten för den enskilde. Genom att avståndet mellan den enskilde och domstolarna har ökat i och med vidtagna effektiviseringar är risken större att den enskildes

rättssäkerhet inte blir tillräckligt tillgodosedd. Vidare finns det en fara att effektiviseringsåtgärderna leder till en fortsatt utveckling, där effektiviseringar och avsteg från de grundläggande principerna blir allt vanligare. Genom att det blir allt vanligare med effektiviseringsåtgärder och detta sker utan någon egentlig debatt, finns risken att vi går mot en utveckling där risken för avkall på rättssäkerheten blir allt större och där kvantitet får gå före kvalitet.

Förord

Så till förordet... När jag började skriva examensarbetet trodde jag inte att förordet var det jag skulle sitta och stirra mig blind på. Men nu börjar jag inse svårigheten i att med ord uttrycka sin tacksamhet till dem som står en närmast.

Jag vill tacka min familj för allt stöd jag fått under hela utbildningen, utan er hade det inte gått. Ni har funnits där hela tiden för mig, stöttat och trott på mig när jag som mest behövde det. Jag vill även ta tillfället i akt och tacka alla mina vänner som uppmuntrat och stöttat mig.

Det sägs att tiden går fort när man har roligt, och jag är villig att hålla med. Även om resan varit kantad av hinder som stundom varit allt annat än roliga, så har det i sin helhet varit en rolig och mycket givande tid. Tiden har gått fort och resan har varit mödan värd. Med detta arbete avslutar jag min tid som student i Lund och det är både med lite sorg och med glädje jag nu går vidare mot nya utmaningar. Min tid vid Juridiska Fakulteten i Lund kommer dock alltid att finnas friskt i minnet.

”Hjärtat i en sann student kan ingen tid förfrysa, den glädjeeld som där hon tänt, hennes hela liv ska lysa.”¹

*Åsa Müller
Helsingborg april 2008*

¹ O gamla klang och jubeltid, Fri översättning av August Lindh efter ”O alte Burschenherrlichkeit” av E. Höfling

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
Brå	Brottsförebyggande rådet
Dir.	Kommittédirektiv
Ds.	Departementsserien
EKMR	Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna
JT	Juridisk Tidskrift
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalken
RH	Rättsfall från hovrätterna
RRV	Riksrevisionsverket
SFS	Svensk författningssamling
Skr.	Regeringens skrivelse
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning

1 Inledning

Domstolarna har under en längre tid bedömts vara i en brytningstid, där den gamla ordningen inte fungerar i förhållande till den framtida utvecklingen i samhället. Arbetsbelastningen i domstolarna har ökat och utvecklingen i samhället har medfört att domstolarna fått allt mer komplicerade arbetsuppgifter. De resurser som tillförts domstolarna har inte motsvarat den faktiska ökningen av antalet inkomna mål och ärenden. Problemen som uppstått i och med den ökade belastningen har därför inte ansetts kunna avlägsnas endast med hjälp av ett ökat resurstillskott till rättsväsendet.² För att råda bot på problemen har istället ett flertal processekonomiska effektiviseringsåtgärder föreslagits och genomförts. Processekonomiska åtgärder har, från vissa håll, definierats som åtgärder för att hushålla med domstolarnas resurser och ”med så små medel som möjligt åstadkomma betryggande säkerhet i bedömningen”.³ Många av de effektiviseringar som gjorts har inneburit ett förenklat handlägningsförfarande av mål i domstol och således ett fränsteg från den traditionella domstolsprövningen med muntlig förhandling. Andra effektiviseringar som gjorts är förändringar inom domstolsorganisationen och en renodling av domstolarnas arbetsuppgifter för att frigöra domstolarna från arbetsuppgifter, som bättre kan handläggas på annat håll.

Genomförda effektiviseringar har även haft till syfte att bättre kunna upprätthålla den enskildes rätt till en snabb och effektiv domstolsprövning och för att kunna bibehålla kravet på rättssäkerhet. Behovet av effektivitet och kravet på rättssäkerhet har dock även framställts stå i strid mot varandra. De införda effektiviseringarna har stött på en del kritik vad gäller frågan om rättssäkerhet. Genomförda effektiviseringar har från vissa håll ansetts urholka rättssäkerheten för den enskilde, främst genom den minskade möjligheten till muntlig förhandling. Då allt fler effektiviseringar sker inom rättsväsendet har även frågan ställts om det finns risk att reformer sker utan att rättssäkerheten beaktas, och om det överhuvudtaget går att förena rättssäkerhetskravet och behovet av effektivitet.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att studera de föreslagna och vidtagna effektiviseringsåtgärder, som skett inom domstolsväsendet, ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Avsikten med uppsatsen är således att belysa fördelarna och nackdelarna med de vidtagna effektiviseringarna och de alternativa handlägningsformerna, med rättssäkerhetsperspektivet i beaktande. Utgångspunkt för arbetet tas därför i följande frågeställningar:

² SOU 1991:106 s. 19

³ Diesen, *Utevarohandläggning och bevisprövning i brottmål*, s. 56

- Hur påverkar effektiviseringarna rättsprocessen och de rättsliga aktörerna?
- Vad innebär effektiviseringarna för rättssäkerheten och kvaliteten i domstolarnas arbete?
- Går behovet och nödvändigheten av effektiviseringsåtgärder att förena med kravet på rättssäkerhet?
- Vad innebär effektiviseringarna för den framtida utvecklingen av domstolsväsendet?

För att kunna besvara frågorna måste även frågan om vad som egentligen menas med rättssäkerhet respektive effektivitet, behandlas. Vidare skall även syftet och funktionen av den traditionella domstolsprövningen med muntlig förhandling beröras och huruvida brottmålsprocessens syfte och funktion har och/eller kommer att förändras.

1.2 Metod och material

Då det i denna uppsats är fråga om en teoretisk analys har den rättsdogmatiska metoden använts. Jag har i huvudsak begagnat mig av lagförarbeten för att studera de vidtagna effektiviseringarna. Utgångspunkt har även tagits i de kriminalpolitiska argumenten bakom genomförandet av effektiviseringarna. För att belysa problematiken med effektiviseringarna ur ett rättssäkerhetsperspektiv har jag använt mig av litteratur, artiklar och rapporter som behandlar och analyserar problematiken. Rörande vissa effektiviserings- och rättssäkerhetsfrågor har jag även använt mig av praxis som främst belyser intressekonflikten mellan den enskildes rätt till domstolsprövning och nödvändigheten av en snabb och effektiv prövning.

1.3 Avgränsningar

De effektiviseringar som gjorts omfattar både polis, åklagare och domstolsväsendet. I detta arbete kommer dock endast effektiviseringarna som berör domstolsväsendet att behandlas. Vidare har de effektiviseringar som gjorts påverkat både tvistemålsprocessen, brottmålsprocessen samt processen i förvaltningsrättsliga ärenden. I denna uppsats kommer dock endast effektiviseringar som har gjort inom brottmålsprocessen, eller som påverkat brottmålsprocessen, att behandlas. Många effektiviseringsåtgärder som vidtagits, har inneburit en överflyttning av arbetsuppgifter från allmän domstol till förvaltningsdomstolarna och andra myndigheter. Sådana effektiviseringar rör inte brottmålsprocessen direkt, men genom att frigöra domarna från andra arbetsuppgifter har det indirekt påverkat brottmålsprocessen, varför sådana effektiviseringar även i viss mån kommer att behandlas här.

Vidare har avgränsningar i tiden gjorts genom att det i arbetet endast kommer att behandla de effektiviseringsåtgärder som vidtagits under den

senaste 20-årsperioden, från slutet av 1980-talet till 2007. Anledningen till att avgränsningen i tid har satts just under denna period beror på att det vid slutet av 1980-talet aktualiserades ett stort behov av en reformering. Det hade även tidigare funnits ett behov av effektiviseringar och omstruktureringar inom domstolsväsendet, men det var först i slutet av 1980-talet som domstolarna hade blivit alltmer överbelastade med arbete. Man såg det då nödvändigt att vidta större åtgärder för att upprätthålla rättssäkerheten. Det stod då även klart att problematiken inte endast kunde lösas genom ett ökat resurstillskott, utan det var nödvändigt att utföra andra insatser, effektiviseringsåtgärder.⁴

1.4 Disposition

Jag har först valt att i några inledande kapitel, närmare beskriva definitionen av rättssäkerhet respektive effektivitet (kap 2), straffprocessens syfte och funktion (kap 3) samt de grundläggande processrättsliga principerna om koncentration, muntlighet och omedelbarhet (kap 4).

Arbetet kommer därefter specifikt att behandla fyra olika delområden där effektiviseringar har gjorts inom domstolsväsendet. En första utgångspunkt kommer att tas angående effektiviseringar i den *yttre och den inre domstolsorganisationen*. Därefter kommer effektiviseringsåtgärder gjorda för att *renodla domstolarnas arbete* samt *förbättringar av det processuella regelverket* att behandlas. Behandlingen av vidtagna effektiviseringar i den yttre organisationen rör främst frågan om omstruktureringar i domstolsväsendets uppbyggnad, med specialdomstolar och överföring av ärenden från allmänna domstolar till förvaltningsdomstolarna samt reformen om sammanslagningarna av tingsrätter. (kap 5.2) Vad gäller effektiviseringar i den inre organisationen behandlas endast ett flertal effektiviseringsåtgärder, mycket kortfattat. Däribland berörs särskilt frågan om överflyttning av olika ärenden från domstolarna till andra myndigheter (kap 5.3).

Den del som fått störst utrymme i arbetet är frågan om renodlingen av domstolarnas arbetsuppgifter och förändringar av de materiella reglerna som vidtagits för att effektivisera processen. Främst har fokus lagts på reglerna om det nya snabbare brottmålsförfarandet (kap 6) samt den tekniska utvecklingen och moderniseringen inom rättsprocessen (kap 7). Fokus har också lagts på de summariska handläggningsförfaranden som trätt fram som alternativ till den traditionella domstolsprövningen och utvidgats i tillämpningen. Så som strafföreläggandet, avgörande i den tilltalades utvaro samt frågan om åtalsunderlåtelse och medling (kap 8). Därefter kommer de vidtagna effektiviseringsåtgärderna att belysas ur den enskildes perspektiv, där frågan om den enskildes rätt till domstolsprövning och vikten av allmänhetens förtroende för rättsväsendet kommer att behandlas (kap 9).

⁴ Ds. 1989:2 s. 9 ff.

Avslutningsvis kommer alla vidtagna effektiviseringsåtgärder och den utökade användningen av alternativa handlägningsförfaranden, att analyseras och diskuteras utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv (kap 10).

2 Rättssäkerhet och effektivitet

2.1 Definitionen av rättssäkerhet

Termen ”rättssäkerhet” är ett översättningslån från tyskan, och betecknar ett begrepp som är inkluderat i rättsstatsbegreppet. Benämningen ”rättssäkerhet” har ingen given betydelse utan används med många olika innebörder. Ordet rättssäkerhet används ofta för att framställa ett rättsstatsvärde eller för att beteckna ett tillstånd av samhällsfrid som skyddas av lagen. När det gäller frågan om rättssäkerhet ställs vanligtvis den enskilda individens rättsskydd mot staten. Den enskilde individen har då skydd i form av rättssäkerhet gentemot staten, genom att staten åläggs vissa restriktioner i sitt förfarande. En annan del av rättssäkerheten gäller tryggheten i samhället och frågan om samhällsfrid. Dessa två olika definitioner på rättssäkerhet kan i sig skapa problem, då intressena, rättsfrid och individens rättsskydd, kan stå i konflikt med varandra.⁵

Med rättssäkerhet avses även garantier för ett rättsligt sätt riktigt avgörande. I litteraturen görs det en åtskillnad mellan *materiell rättssäkerhet* och *formell rättssäkerhet*. Formell rättssäkerhet innebär att rättsliga beslut är förutsebara. Med materiell rättssäkerhet avses att rättskipning och myndighetsbeslut ska vara i hög grad förutsebara, grunda sig på rättsnormer och i hög grad vara etiskt godtagbara. Materiell rättssäkerhet är således en sammanjämkning mellan förutsebarhet och etiska värden. Frågan är dock betydelsen av och relevansen av att göra en skillnad mellan materiell och formell rättssäkerhet. Den formella rättssäkerheten, förutsebarheten, är ett viktigt värde, men den måste vägas samman med andra etiska värden. Den materiella rättssäkerheten är avvägningens resultat.⁶

Med säkerhet avses den rätt som alla människor bör ha genom att leva i en trygg miljö med laglydnad och utan risk att utsättas för brott. De säkerhetsskapande åtgärderna för att skapa den säkerheten utgörs främst av brottsbekämpningen. Genom brottsbekämpningen skapas således en grund som utgör en nödvändig garanti för frihet. En del av kravet på rättssäkerhet utgörs av behovet på rättsskydd. Med rättsskydd avses vissa erkända intressen och värden. Skyddet kan realiseras inom ramen för skilda rättsområden. Det straffrättsliga rättsskyddet är bara ett exempel av många.⁷

Rättssäkerhet som begrepp i kriminalpolitiska sammanhang handlar om den enskildes ställning i förhållande till det allmänna i straffprocessen. Med rättssäkerhet avses oftast behovet av förutsebarhet, legalitet och proportionalitet. Det ska för den enskilde vara möjligt att förutse vad som är en brottslig gärning och hur straffbehandlingen kommer att ske, det ska

⁵ Frändberg, *Rättsordningens idé, en antologi i allmän rättslära*, s. 283 ff.

⁶ Peczenik, *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*, s. 95

⁷ Peczenik, *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*, s. 89

finns en laglig grund för alla beslut och de ska stå i proportion till den skada det innebär för den enskilde.⁸ Rättssäkerhet innebär att medborgaren ska kunna lita på att de materiella rättsreglerna som finns, blir tillämpade och att de blir tillämpade utan några ovidkommande hänsynstaganden, dvs. att det finns ett förbud mot godtycke. Vidare skall medborgare kunna lita på att de formella rättsreglerna blir tillämpade på ett korrekt sätt. Slutligen skall rättssystemet tillhandahålla medborgarna ett skydd, i de fall myndigheter och domstolar inte tillämpar de materiella eller formella rättsreglerna korrekt.⁹ Det har dock ifrågasatts om ett rättssystem som i och för sig är förutsebart men som innehåller regler som är moraliskt förkastliga, kan anses vara rättssäkert. Rättsregler som är förutsägbara måste dock vara tillämpade enligt legalitetsprincipen för att de ska anses som rättssäkra. Det blir också aktuellt, när rättsregler i och för sig är förutsebara men rättsvidriga, att beakta förhållandet mellan olika värden. Värden som rättstrygghet eller likhet i lagen kan då således komma att stå i konflikt med rättssäkerheten. Därav är det av stor vikt att upprätthållandet av rättssäkerhet inte kränker andra värden som t ex likhet inför lagen.¹⁰

Ett rättssystem måste således tillhandahålla klara, tydliga och pålitliga regler. Medborgarna måste kunna lita på att de rättstillämpande organen tillämpar reglerna korrekt.¹¹ Vidare måste medborgarna kunna få sin sak prövad på ett tillfredställande sätt. Rätten till domstolsprövning har stadgats i EKMR art 6.¹²

När det gäller effektiviseringar aktualiseras frågan om rättssäkerhet. Effektiviseringsåtgärder kan vara ett resultat av att gällande ordning inte i tillräcklig mån tillgodoser rättssäkerheten. Frågan om rättssäkerhet kan bli angelägen när det gäller långa handläggningsförfaranden. Långa utdragna processer innebär i regel stora risker för en korrekt bedömning av målet, då man kommer längre ifrån den aktuella händelsen i tid och vittnen glömmet osv. Utdragna processer innebär också en fara för rättssäkerheten, då den anklagade sitter häktad under en lång tid. Samtidigt får de vidtagna effektiviseringarna inte ske på bekostnad av den enskildes rättssäkerhet.¹³

2.2 Definitionen av effektivitet

I kriminalpolitiska sammanhang har det blivit allt vanligare att framställa krav på effektivitet. Vanligt förekommande är kraven på en effektiv brottbekämpning, en effektiv brottskontroll, straffbestämmelser som är effektiva, en effektiv brottsefterforskning och en effektiv straffprocess. Effektivitet ställs ofta i debatten mot frågan om rättssäkerhet. Frågan är dock vad som menas med effektivitet. I det allmänna språkbruket används

⁸ Thelin, *Sverige som rättsstat*, s. 62

⁹ Rättsfonden, *Domstolarna och rättssäkerheten*, s. 47

¹⁰ Peczenik, *Vad är rätt?*, s. 97

¹¹ Frändberg, *Rättordningens idé*, s. 289

¹² Rätten till domstolsprövning, se vidare kap. 9.1

¹³ Rättsfonden, *Domstolarna och rättssäkerheten*, s. 52

uttrycket ”effektiv” vanligen för att beskriva ett visst medel eller en viss åtgärd som har den effekt som eftersträvas i ett visst fall. Medlen som uppställs är oftast snabba och billiga, dvs. kostnadseffektiva eller tidseffektiva, men man ser dem alltid med avseende för ett specifikt och fastställt mål. Problemet inom den kriminalpolitiska debatten är att målen inte är tillräckligt klart formulerade. Avgörande för frågan över vad som menas med effektivitet beror således på vilket syfte man uppställer på brottmålsprocessen.¹⁴

Inom straffprocessen uppställs kraven på en snabb och effektiv domstolsprövning. Det vanligaste som åsyftas när man talar om effektivitet i rättsväsendet är således den s.k. kvantitativa effektiviteten, dvs. att myndigheter och domstolar ska avverka de mål som de får och de uppgifter som åläggs dem, inom en kort tid. Effektivitetsbegreppet har även ansetts betyda att lagstiftarens syfte med en lag inte får förfelas utan istället ska syftet beaktas på ett sådant sätt att det blir en effektiv tillämpning.¹⁵ Viktigt att framhäva är dock att det måste finnas kvalitet i avgörandena från domstolarna, om kvalitén saknas är förfarandet inte effektivt.¹⁶

Frågan om ett effektivt förfarande ställs ofta mot frågan om rättssäkerhet. Om tyngdpunkten i straffprocessen läggs på det brottsbekämpande syftet och frågan om en effektiv och snabb process, kan rättssäkerhetsintresset riskeras, samma sak gäller det omvända förhållandet. Vid frågan om en effektiv brottsbekämpning, är utgångspunkten att minimera antalet felaktigt friande domar, och vid frågan om rättssäkerhet är utgångspunkten att minimera antalet felaktigt fällande domar.¹⁷ Vid omstruktureringar och vidtagna effektiviseringsåtgärder är det därför av stor betydelse att både beakta behovet av ett snabbt och effektivt förfarande, men också att beakta frågan om rättssäkerhet.

¹⁴ Träskman, Föreläsningmaterial, utdelat 2008-02-20

¹⁵ Rättsfonden, *Domstolarna och rättssäkerheten*, s. 47

¹⁶ Rättsfonden, *Domstolarna och rättssäkerheten*, s. 52

¹⁷ Lindell, *Straffprocessen*, s. 20

3 Straffprocessens syfte och funktion

3.1 Syfte

Kriminaliseringen har ett förebyggande syfte till att vissa handlingar aldrig företas. Metoden för detta är huvudsakligen att genom hot om tillfogande av obehag och att handlingen stämplas som socialt förkastlig, avskräcka människor från att begå brott. Förhoppningen är att medborgare frivilligt ska rätta sig efter de samhälleliga normer och sociala vanor som kriminaliseringen medför. Straffprocessens huvudsakliga syfte i förhållande till kriminaliseringen, är således att genom handlingsdirigering förstärka avskräckningen och moralbildningen.¹⁸

3.2 Funktion

Historiskt sett i Europa är en del av straffprocessens funktion, som ovan nämnts, att genom avskräckning och moralbildning förebygga brott. Denna *brottsbekämpningsmodell* är dock inte den enda funktion som straffprocessen har. I Anglo-amerikansk rätt har straffprocessens funktion som samhällsorgan haft en viktig betydelse. Straffprocessen ses då som ett skydd mot felaktig maktutövning och repression från staten. Domarens viktigaste uppgift är således att se till att den misstänkte inte blir föremål för onödiga tvångsingrepp, samt att kritiskt värdera utredningen så att inga oskyldiga döms till ansvar och utsätts för straff. Brottmålsförfarandet måste därför vara utformat så att detta kan garanteras. Straffprocessens kontrollerande funktion av staten i detta avseende, brukar ibland betecknas som rättssäkerhetsmodellen eller legalitetsmodellen.¹⁹

Både den brottsbekämpande modellen och *rättssäkerhetsmodellen* fungerar som komplement till varandra, vilket innebär att om fokus läggs på brottsbekämpningen, riskeras rättssäkerhetsintresset och vice versa. Brottsbekämpningen måste dock vara effektiv för att den ska ha en god funktion inom straffprocessen.²⁰ Brottsbekämpningen har dock ifrågasatts som funktion inom straffprocessen, och istället framförts som en samhällsinstitution. En brottsbekämpande funktion förutsätter en undersökning av vilka som begår brott, återfallsfrekvensen och användningen av strafföreläggande och ordningsbot, men också hur många anmälningar om brott som avskrivs och därmed inte leder till någon åtgärd.

¹⁸ Lindblom, *Domstolarnas växande samhällsroll och processens förändrade funktioner - floskler eller fakta?* s. 242 f.

¹⁹ Lindblom, *Domstolarnas växande samhällsroll och processens förändrade funktioner - floskler eller fakta?* s. 243 ff.

²⁰ Lindell, *Straffprocessen*, s. 20

Inom straffprocessen uppfylls inte alla delar av den brottsbekämpande funktionen, vilket gör att dess funktion inom straffprocessen bör modifieras något. Vilken betydelse straffprocessen har för att i de enskilda fallen fungera som avskräckande, är svårt att fastställa. Inom vissa brottskategorier är återfallsfrekvensen högre än andra²¹, men någon klar orsak till detta är svårt att fastlägga.²²

En viktig funktion som straffprocessen har att fylla är att den fällande domen blir *materiellt riktig*. Straffprocessens viktigaste uppgift är att hitta den materiellt riktiga sanningen och därigenom se till att ingen blir oskyldigt dömd. Uppfyllandet av kravet på en materiellt riktig dom kan dock i sig innebära att ett flertal friande domar är materiellt oriktiga p.g.a. de höga beviskraven.²³

En annan viktig funktion straffprocessen har är att skapa *rättsfrid*. Brott leder oftast till angrepp på person eller egendom som medför skada och lidande för offret. För att förhindra inre oro som i sin tur kan leda till självhjälp är det därför viktigt att från samhällets sida skapa och upprätthålla rättsfriden.²⁴

En nyare funktion som har framdagats inom straffprocessen, är förlikningsfunktionen eller i andra sammanhang kallat *restorative justice*, där medling mellan offer och gärningsman sker för att ge upprättelse och reparera skadan som brottet medfört. Denna funktion skiljer sig dock från den traditionella synen på brottmål genom att medlingsprocessen inte ses som ett förfarande där gärningsmannen ska straffas, utan istället ett förfarande för att lösa en konflikt.²⁵

Vidare kan brottmålsprocessen även sägas ha en *politisk kontrollfunktion*, att genom lagprövning se till att nationell strafflagstiftning inte utformas i strid mot t.ex. grundlagen, EG-rätten eller normerna som EKMR ställer upp.²⁶

Slutligen kan det även sägas finnas ett *deltagarperspektiv* i straffprocessen. Processen ska tillgodose medborgarens demokratiska och psykologiska behov av att delta vid beslutsfattande som rör dem själva. Detta kommer till uttryck genom rätten till muntlig handläggning och rätten till domstolsprövning i enlighet med art 6.2 EKMR. Det kan dock diskuteras om deltagarperspektivet är att ses som en ny funktion eller endast är en modifiering av den konfliktlösande funktionen.²⁷

²¹ Brå-rapport 2007:20, *Kriminalstatistik 2006*, s. 246 f.

²² Lindell, *Straffprocessen*, s.21

²³ Lindell, *Straffprocessen*, s. 22

²⁴ Lindell, *Straffprocessen*, s.23

²⁵ Lindell, *Alternativ rättskipning eller alternativ till rättskipning*, s. 84

²⁶ Lindblom, *Domstolarnas växande samhällsroll och processens förändrade funktioner - floskler eller fakta?* s. 243 ff.

²⁷ Lindblom, *Domstolarnas växande samhällsroll och processens förändrade funktioner - floskler eller fakta?*, s. 251 ff.

Ytterligare en funktion som på senare tid har uppmärksammats är processens *kommunikativa funktion*. Funktionen innebär att domstolen står som forum för en moralisk diskurs. Genom rättslig prövning uppkommer en möjlighet att fokusera på problematik inom ett rättsligt område och synliggöra de moraliska argumenten.²⁸

Viktigt att beakta är att straffprocessen kan sägas ha ett *differentierande funktionstänkande*. Med detta avses att de olika funktionerna varierar under straffprocessens olika faser. Som exempel kan nämnas förundersökningen har störst inslag av den brottsbekämpande funktionen medan under huvudförhandlingen, och då främst överläggningen, är rättssäkerhetsfunktionen mer dominerande.²⁹

²⁸ Wilhelmsson, *Senmodern ansvarsrätt*, s. 111 f.

²⁹ Ekelöf, Edelstam, *Rättegång I*, s. 30

4 Den kontradiktoriska principen

Kontradiktion anses vara en viktig försäkran för en rättvis rättegång. Den kontradiktoriska principen innebär att parterna ska vara jämbördiga genom att den tilltalade har möjlighet att föra sin talan och känna till alla fakta i målet.³⁰

En skillnad görs mellan det kontradiktoriska förfarandet och det inkvisitoriska förfaranden. Den kontradiktoriska principen innebär, som ovan nämnts, att två parter står mot varandra och båda parter kan vara verksamma i förfarandet. Det inkvisitoriska förfarandet präglas istället helt och hållet av officialprincipen, där det inte finns några parter i processen. Ett kontradiktoriskt förfarande kallas även för ett ackusatoriskt förfarande, då åklagaren (accusator) styr utredningen av målet, och inte rätten som i det inkvisitoriska förfarandet.³¹

Vi har i Sverige gått från att vid tiden med den äldre rättegångsbalken, använt oss av ett inkvisitoriskt förfarandesätt till att med införandet av den nuvarande rättegångsbalken istället använda oss av ett ackusatoriskt förfarande. Med den nya rättegångsbalken och det kontradiktoriska förfarandet kom även principerna om koncentration, muntlighet och omedelbarhet att få ett starkt fäste i svensk rätt.³² Nedan följer en förklaring av de olika principernas innebörd.

4.1 Koncentration

RB bygger på tanken att ett mål ska vara så väl förberett att det kan avgöras efter en huvudförhandling som ska ha pågått utan något längre avbrott, målet skall ha varit koncentrerat. Koncentrationsprincipen har en processekonomisk funktion. Genom att målet är väl förberett innan det kommer till huvudförhandling och därmed snabbt kan avgöras, innebär det stora ekonomiska fördelar för den dömande verksamheten, men också för rättsväsendet i stort.³³

I verkligheten ser dock effektiviteten i brottsmålsprocessen lite annorlunda ut. De svåra målen är inte till fullo förberedda för avgörande när de kommer till tingsrätten. Kort före huvudförhandlingen måste domarna, ombuden och parterna läsa på målet mycket noga och förbereda sig väl. I det stadiet är det inte helt ovanligt att nya aspekter kommer fram. Ur rättssäkerhetssynpunkt är det också viktigt att partsombuden får tillfälle att komma med nya

³⁰ Bergholtz, *Åtal och kontradiktion*, s. 1

³¹ Ekelöf/Edelstam, *Rättegång I*, s. 70 f

³² Prop. 2004/05:131 s.80

³³ Ekelöf/Edelstam/Boman, *Rättegång V*, s. 11 ff.

synpunkter och nytt material. Vidare är det ur rättssäkerhetssynpunkt viktigt att målen kan överklagas och att parterna där kan, med ledning av tingsrättens domskäl, föra fram nya synpunkter och nytt material. Denna möjlighet är dock begränsad i hovrätten genom preklusionsreglerna i RB 50:25.³⁴

4.2 Muntlighet

Ytterligare en princip som kommer till uttryck i RB är den s.k. muntlighetsprincipen. Förhandlingen och all bevisning i ett mål ska framläggas muntligen inför rätten. Avsikten med reglerna om ett muntligt förfarande i kombination med omedelbarhet och koncentration, var att det gav bättre möjligheter för den fria bevisföringen och bevisvärderingen. Det skriftliga förfarandet ansågs inte kunna fylla det krav, som med hänsyn till bevisningsresultatets tillförlitlighet, måste ställas på en fri bevisprövning. Hur stort utrymme muntlighetsprincipen fått i processen varierar. I brottmålsprocessen är muntlighetsprincipen väl förankrad, medan skriftligt handläggningsförfarande dominerar i förvaltningsprocessrätten. Vidare följer det av art 6.1 EKMR att muntlig förhandling skall förekomma om saken gäller civila rättigheter och skyldigheter eller anklagelser för brott.³⁵ Kravet på muntlighet har dock även i brottmålsprocessen kommit att luckras upp något, som ett led av vidtagna effektiviseringsåtgärder.³⁶

Kravet på muntlighet ger parterna bättre förutsättningar vad gäller kommunikationen i processen. Vidare innebär kravet på muntlighet att parterna vet vad domen kommer att grunda sig på, då det som inte sagts under huvudförhandlingen inte får läggas till grund för domen, enligt den s.k. omedelbarhetsprincipen.³⁷

4.3 Omedelbarhet

Omedelbarhetsprincipen som stadgas i RB 17:2 och 30:2, innebär att domstolen ska grunda sitt avgörande på det som framkommit under huvudförhandlingen. Ändamålen med omedelbarhetsprincipen är att säkerställa en koncentration av processen, skapa goda förutsättningar för att värdera bevismaterialet i ett sammanhang samt att göra det enkelt för parterna att avgöra vilka omständigheter som är relevanta i målet. En förutsättning för att omedelbarhetsprincipen ska fungera tillfredställande, är således koncentrationsprincipen.³⁸

³⁴ Heuman, *Rättegångsbalken och alternativa tvistelösningsmetoder*, s. 478 ff.

³⁵ Bylander, *Muntlighetsprincipen*, s. 83 f.

³⁶ Se vidare kap 7.2

³⁷ SOU 2001:103 s. 168

³⁸ Ekelöf & Boman, *Rättegång IV*, s.21 ff.

5 Reformeringen av domstolsväsendet

5.1 Bakgrund

Rättsväsendet skall sörja för medborgarnas rättstrygghet och rättssäkerhet. Medborgarnas rätt att få sin sak prövad i domstol är grundläggande i en demokratisk rättsstat. För att denna rättighet skall ha en faktisk innebörd fordras att domstolsväsendet fungerar väl. Alla mål och ärenden vid domstolarna skall handläggas på ett rättssäkert och ändamålsenligt sätt och med rimliga handläggningstider.

Ett led i de vidtagna effektiviseringsåtgärder som skett de senaste åren är frågan om domstolsväsendets organisation och uppbyggnad. Reformeringar har skett i fyra olika steg genom förändringar i *den yttre organisationen, den inre organisationen, renodling av verksamheten och förbättringar av det processuella regelverket*. Den yttre organisationen rör främst domstolarnas och övriga myndigheters storlek och geografiska placering, samt samverkan mellan domstolarna och myndigheterna. Den inre organisationen rör å sin sida frågan om hur arbetet skall fördelas och bedrivs inom domstolarna. Vad gäller en reformering av domstolsväsendet genom en renodling av verksamheten, har detta främst till syfte att koncentrera domstolarnas arbete till rättskipning. Slutligen avses förbättringar av det processuella regelverket en förändring och anpassning av de materiella reglerna till dagens krav, och att öppna de möjligheter som tekniken medför. För att reformarbetet skall kunna utveckla och effektivisera domstolsväsendet på ett ändamålsenligt sätt, krävs det samordnade satsningar inom de fyra områdena.³⁹

För reformeringen av domstolsväsendet har vissa principer varit vägledande i arbetet.⁴⁰

- Reformeringen av domstolsväsendet skall bedrivs med utgångspunkt i de krav som medborgarna har rätt att ställa på snabbhet, kvalitet och service och med beaktande av domstolarnas särskilda roll.
- Renodla domstolarna och domarnas arbete till dömande verksamhet.
- Tyngdpunkten i den dömande verksamheten skall ligga på första instans.
- Kvaliteten i den dömande verksamheten skall säkerställas.
- Domstolarna skall vara moderna och attraktiva arbetsplatser för att locka kvalificerade medarbetare.
- Domstolsorganisationen skall utformas för att garantera hög kompetens i allt dömande.

³⁹ Dir. 2005:124 s. 1

⁴⁰ Skr. 2003/04:153 s. 3

- Dömande verksamhet skall finnas nära medborgarna och bedrivas i alla delar av landet.

Huvudorsaken till att man ansåg det nödvändigt med en betydande reform av domstolsväsendet, var den rådande situationen med allt mer överbelastade domstolar och att dessa svårigheter inte endast kunde lösas med hjälp av personalförstärkningar och övriga resurstillskott.⁴¹ En fråga som särskilt har uppmärksammats under reformarbetet är hur domstolarna ska möta de behov som följer av bl.a. den ökade internationaliseringen och de alltmer komplexa målen. Ett viktigt inslag i reformarbetet har därför varit att stärka och förbättra kompetensen vid domstolarna. Det går att skönja en utveckling där allt fler domare i någon utsträckning specialiserar sig på en viss typ av mål eller ärende.⁴² I detta avsnitt kommer främst reformeringen av den yttre och inre organisationen att behandlas.⁴³

5.2 Reformering av den yttre organisationen

Som ovan nämnts rör reformeringen av den yttre organisationen frågan om domstolarnas storlek och geografiska placering, samt samverkan mellan domstolarna och myndigheterna. Nedan kommer först en redogörelse för de förändringar som skett i domstolsstrukturen under en längre tidsperiod att behandlas. Därefter kommer att redogöras för de nya omstruktureringar som skett genom sammanslagningar av mindre tingsrätter runt om i landet.⁴⁴

5.2.1 Förändring av domstolsstrukturen

Under en längre tidsperiod har det skett omfattande förändringar av domstolsstrukturen. De senaste större omstruktureringar som gjorts har främst skett på förvaltningsrättens område. Genom diverse utredningar om domstolarnas framtid har dock slagits fast att den givna utgångspunkten för en framtida domstolsorganisation är att den skall bygga på ett treinstanssystem, där tyngdpunkten i rättskipningen är förlagd till första instans. Domstolsväsendet ska även i fortsättningen vara uppbyggd kring två parallella domstolsorganisationer. På grund av den ökade arbetsbelastningen i de allmänna domstolarna har det successivt funnits anledning till omstruktureringar av den yttre organisationen. Inom ett flertal juridiska områden har det därför utvecklats specialdomstolar. En viktig skillnad som dock bör betonas är åtskillnaden mellan specialdomstolar och specialiserade domstolar inom de allmänna eller förvaltningsdomstolarna.

⁴¹ Dir. 1989:56 s. 2 f

⁴² SOU 2007:65 s. 99

⁴³ För frågan om förbättringar av det processuella reglverket samt renodling och effektivisering av domstolarnas rättskipande verksamhet se närmare kap 6 och 7

⁴⁴ För frågan om samverkan domstolar och myndigheter se kap 6

De specialdomstolar som utvecklats är; Arbetsdomstolen, Marknadsdomstolen, Patentbesvärslagen och Bostadsdomstolen.⁴⁵ Bostadsdomstolen lades dock ner och blev istället en integrerad del av den allmänna domstolsstrukturen.⁴⁶ Vidare har de allmänna domstolarna specialiserats inom vissa områden så som exempelvis vattenmål, fastighetsmål, miljömål, sjörättsmål samt tryck - och yttrandefrihetsmål. Ytterligare ett exempel på en koncentring av vissa måltyper till domstolarna är migrationsdomstolarna som är en del av förvaltningsdomstolarna.⁴⁷

Vidare har arbetsfördelningen mellan domstolarna och centralmyndigheten förändrats. Grundförutsättningen för en rättsstat är ett starkt och oberoende domstolsväsende. Utvecklingen gick därför mot en ökad självförvaltning av domstolsväsendet, vilket gav domstolarna större ansvar för sin administration och ett större inflytande över ledningen av den administrativa centralmyndigheten för domstolsväsendet. Den ökade självförvaltningen kunde uppnås genom att den verksamhet som bedrevs av Domstolsverket fick en decentraliserad inriktning, samt att myndigheten skulle ledas av en styrelse sammansatt av personer som huvudsakligen hämtats från domstolarna.⁴⁸

5.2.2 Sammanslagningar av domstolar

Under de senaste åren har det skett stora förändringar inom domstolsorganisationen. Den största förändring är alla de sammanslagningar av mindre tingsrätter, som skett. Målsättningen med omstruktureringarna i den yttre organisationen är att bibehålla tillgängligheten, skapa möjligheter för en stärkt beredningsorganisation, säkerställa möjligheterna att rekrytera personal, skapa möjligheter för återkommande kompetensutveckling, öka möjligheterna för specialisering och förbättra den geografiska möjligheten till samordningen mellan rättsväsendets övriga myndigheter.⁴⁹

En anledning till de många sammanslagningarna är att de mindre domstolarnas sårbarhet. De är administrativt sårbara i den meningen att de kan ha svårt att klara de krav som ställs på kompetensutveckling och krav i administrativt hänseende på budgetering, verksamhetsplanering, m.m. och att fullt ut utnyttja IT-verktygen. Vidare kan det vid sjukfrånvaro m.m. vara svårt vid mindre domstolar att upprätthålla den dömande verksamheten.⁵⁰

Sammanslagningarna har dock även haft till syfte att koncentrera den dömande makten, vilket har påverkat tillgängligheten till tingsrätterna. Tillgängligheten för medborgarna till domstolarna har påverkats på det

⁴⁵ SOU 1994:99 s. 92 ff.

⁴⁶ Prop. 1993/94:200

⁴⁷ SOU 1994:99 s. 93 f.

⁴⁸ Prop. 1993/94:17 s. 1

⁴⁹ Skr. 2003/04:153 s. 4

⁵⁰ RRV 2002:9 s. 81

sättet att restiden ökat med i de flesta fall, max en timme, i vissa fall även två timmar. Från vissa håll har dock tillgängligheten till domstolarna ansetts öka genom sammanslagningarna. De tingsrätter som anger att tillgängligheten har ökat är de tingsrätter med flera kansliorter, och menar då på att medborgarna har möjlighet att välja vilken kansliort de vill vända sig till.⁵¹

Genom utvärdering av de vidtagna sammanslagningarna, har framkommit att regeringens målsättning till stor del blivit uppfylld. Målsättningen med att skapa möjligheter för en stärkt beredningsorganisation, rekrytera personal, kompetensutveckling och specialisering har kunnat uppfyllas med den nya ordningen. Vad gäller frågan om tillgänglighet har reformeringen dock inneburit en del nackdelar. Nackdelarna har främst bestått i ökade restider för såväl nämndemän som vittnen och andra sakkunniga, vilket i sig inneburit ökade reskostnader som ska betalas av samhället.⁵²

Sammanslagningarna av tingsrätterna har på vissa orter skett genom en s.k. flerortsmodell, där tingsrätterna har slagits samman, men kansliverksamheten funnits kvar på flera orter. Problem som framförts med modellen är att det innebär ökade kostnader och effektivitetsförluster. Vidare minskar det flexibiliteten, skapar en ojämn arbetsbelastning och försvårar arbetet vad gäller ledning och administration. Vidare har det ansetts rättsosäkert, ur medborgarperspektiv, att ha flera kansliorter.⁵³

Slutligen kan sägas att den geografiska samordningen mellan övriga myndigheter som polis, åklagare och kriminalvården, har förbättrats med sammanslagningarna. I vissa fall har sammanslagningarna dock medfört ökade restid vid transport av häktade. Sammanslagningarna har emellertid ansetts medföra besparingar i restid och tidsspillan i och med att alla rättsaktörer är koncentrerade till ett ställe. Det har även framförts att den ökade geografiska närheten mellan de rättsliga huvudaktörerna kan medföra fördelar, som ökad personkännedom och förutsättningar för att enklare ta direkt kontakt, vilket i sig kan komma att höja kvaliteten i arbetet.⁵⁴

5.3 Reformering av den inre organisationen

Reformeringen av den inre organisationen berör, som tidigare nämnts, frågan om hur arbetet skall fördelas och bedrivs inom domstolarna. Nedan kommer först den ökade fokuseringen på processen i tingsrätterna att behandlas, följt av renodlingen av domstolarnas arbetsuppgifter.

⁵¹ RRV 2002:9 s. 32 ff.

⁵² RRV 2002:9 s. 29 ff.

⁵³ SOU 2003:5 s. 92 ff.

⁵⁴ RRV 2002:9 s. 39 ff.

5.3.1 Fokus på tingsrätterna

Genom att tydliggöra arbetsfördelningen i domstolarna har det ansetts nödvändigt att koncentrera processen till tingsrätterna, för att undvika att allt för många mål överklagas till hovrätterna. Tingsrätterna är den första instansen för brottmål och skall således avgöra målet. Genom att många mål överklagas till hovrätterna, däribland mål som inte kommer att bedömas annorlunda än i tingsrätten, har man ansett det nödvändigt att begränsa antalet ”onödiga” *överklaganden* och betona vikten av att tyngdpunkten av rättsskipningen bör ligga i första instans.⁵⁵

Omstruktureringarna inom domstolsväsendet har skapat möjligheter för en starkare *beredningsorganisation* i tingsrätterna. Genom sammanslagningar av tingsrätter har större tingsrätter uppstått, vilket lett till möjligheten att skapa en alternativ beredningsorganisation. Med beredning av mål vid tingsrätt avses verksamhet som syftar till att förbereda målen för avgörande vid huvudförhandling. Traditionellt bereds målen på varje rotel av sekreteraren och notarien, och i mer eller mindre grad även av domaren. Om målen till allra största del bereds av sekreterare och notarier är det möjligt att renodla domarens roll, så att den kommer att bestå av en större andel förhandling och domskrivning. Detta leder i sin tur till att domaren får mer tid över, inte endast för att avgöra flera mål utan även bland annat för kompetensutveckling. De nya omstruktureringarna har bidragit till att beredningsarbetet främst har organiserats genom rotelgrupper, och vid vissa tingsrätter har även storrotlar införts med särskild beredningsjurist. En nackdel med den typen av organisering har varit att det på vissa håll varit svårt att få tag på beredningsjurister. Vidare har sammanslagningarna i och för sig inte varit en förutsättning för en stärkt beredningsorganisation, men de har medfört en ökad flexibilitet för en bättre beredning och kompetensutveckling, utan att målbanserna har vuxit.⁵⁶

Genom att renodla tingsrätternas arbetsuppgifter, och framhäva tingsrätterna som den främsta instansen för prövning inom rättsskipningen, har det även ansetts nödvändigt att stärka kompetensen i tingsrätterna. Genom de omstruktureringar som skett av den yttre domstolsorganisationen har de stora domstolarna som skapats, givit ökade möjligheter till *specialisering*. Sammanslagningarna av de mindre domstolarna har inneburit en ökad möjlighet för domarna att specialisera sig inom ett visst ämnesområde. Specialisering underlättar för tingsrätterna att lättare och på ett mer effektivt sätt avgöra komplicerade mål som kräver vissa fördjupningar inom ett specifikt rättsområde. Behovet av specialisering beror dock på hur stort målunderlag som finns vid tingsrätten. Behovet av specialisering måste vara så stort att det blir lönsamt att satsa på vidareutbildning för domarna inom dessa områden. Vidare utredning föreslås dock för att avgöra vilka typer av rättsområden som lämpar sig för specialisering.⁵⁷

⁵⁵ Prop. 2004/05:131 s. 171

⁵⁶ RRV 2002:9 s. 48 f

⁵⁷ RRV 2002:9 s. 52 ff.

5.3.2 Renodling av arbetsuppgifter

Det har i olika skrivelser från regeringens sida anförts att domstolarnas resurser i största mån skall koncentreras till den dömande verksamheten, dvs. straffrättskipning och tvistelösning mellan enskilda och mellan enskilda och det allmänna, samt att verksamhet som inte utgör dömande verksamhet skall så långt det är möjligt, föras bort från domstolarna.⁵⁸

Vid tillkomsten av ärendelagen angavs att det primära beslutsfattandet för åtskilliga av domstolsärendena på sikt kan komma att överflyttas från de allmänna domstolarna till förvaltningsmyndigheter. Vad som då främst överflyttades var ansvaret för rättsvårdande uppgifter.⁵⁹

Vidare har det vidtagits åtgärder för att effektivisera arbetet i domstolarna genom att överflytta ansvaret för inskrivning och bouppteckningshantering till skatteförvaltningen.⁶⁰

En annan effektiviseringsåtgärd som vidtagits är överflyttningen av ansvaret för avräkning av tid för frihetsberövande. Ansvaret för obligatorisk avräkning har tidigare legat på domstolarna, men har sedermera kommit att överflyttas till kriminalvårdens försorg och när det gäller slutna ungdomsvård till Statens institutionsstyrelse. Syftet med överflyttningen har varit ett led i det aktuella reformarbetet att renodla domstolarnas arbetsuppgifter och således avlasta domstolarna från arbetsuppgifter som likväl kunnat utföras av en förvaltningsmyndighet. Frågan om avräkning av tid för frihetsberövande är inte en uppgift som i sig kräver domstolsprövning. Den tidigare ordningen där frågan avgjordes under huvudförhandlingen i samband med beslut i skuld- och påföljdsfrågan har i många fall även visat sig leda till misstag.⁶¹

Vidare ges möjligheter att fatta beslut om ersättning av allmänna medel, utanför rättssalen och av annan än rätten. Även denna fråga har en sådan karaktär att den ej behöver avgöras av rätten. Frågorna om ersättning har i allmänhet uppfattats som ett störande moment under huvudförhandlingen. Vidare har det ansetts som en stor risk att ersättningsfrågorna därmed blir styvmoderligt behandlade på grund av de pressade förhållanden som oftast föreligger under dess handläggning.⁶²

Domstolarna har även fått större möjligheter att påverka hur arbetet i domstolarna ska bedrivas. Däribland har förslag om en reform i fråga om protokollföring och i fråga om uppehåll i förhandling, lagts fram. Reglerna om avbrott och uppskov i huvudförhandling har sammanförts till ett institut samtidigt som bestämmelserna har utformats så att det ger bättre möjligheter till att anpassa rättegången till förhållandena i det enskilda målet. Vidare har

⁵⁸ Skr. 1999/2000:106 jfr Skr. 2000/01:112

⁵⁹ Prop. 1995/96:115 s. 75

⁶⁰ Prop. 1999/00:1 utgiftsområde 4, s. 105 f.

⁶¹ Prop. 1999/00:26 s. 56 f.

⁶² Prop. 1999/00:26 s. 81 f.

möjligheterna att låta en huvudförhandling fortsätta efter uppehåll utökats. Reglerna om protokollföring har förändrats så till vida att det i de fall det inte finns skäl att föra protokoll, är detta längre inte nödvändigt. Från olika remissinstanser har förslaget dock väckt viss kritik. Dels i frågan om huruvida förslaget verkligen innebär att några rationaliseringsvinster uppnås, och dels genom att protokollförandet behövs för att man senare skall kunna gå tillbaks för att hitta olika uppgifter, samt att åklagaren bör ha möjlighet att ta del av anteckningarna.⁶³

⁶³ Prop. 1999/00:26 s. 72 f.

6 Ett snabbförfarande för brottmål

6.1 Bakgrund

Det pågående reformarbetet för att modernisera domstolarna har medfört förslag om en renodling av domstolarnas arbetsuppgifter samt förändra förfarandereglererna.

På grund av de långa handläggningstiderna som förekommer inom rättsväsendet gav Regeringen år 2000 en kommitté i uppgift att verka för rättsväsendets utveckling.⁶⁴ Huvuduppgiften var att undersöka möjligheten att med bibehållen rättssäkerhet öka effektiviteten och kvaliteten i rättsväsendets arbete. Vidare skulle möjligheten till en förenklad utredning och lagföring av i första hand butikssnatterier ses över, men också annan brottslighet som kan vara lämpad för ett förenklat förfarande. I tidigare utredningar har frågan om jourdomstolar behandlats, men liksom i tidigare utredningar ansågs jourdomstolar inte vara en lämplig åtgärd ur rättssäkerhetssynpunkt.⁶⁵

Som orsak till de långa handläggningstiderna och den bristande effektiviteten i brottmålsprocessen har framförts bristen på samverkan mellan huvudaktörerna i brottmålsprocessen. Aktörerna inom de olika rättsliga organen arbetar ofta utan att beakta, eller ens känna till behoven, inom de andra rättsliga organen i processen.⁶⁶ För att åtgärda problemen har det ansetts nödvändigt att förenkla handläggningen och genom administrativa åtgärder bättre samordna förfarandet mellan myndigheterna. Vidare kan problemen avhjälpas genom att sortera bort enklare ärenden som istället kan avgöras genom exempelvis ordningsbot eller strafföreläggande.⁶⁷ Förbättrade åtgärder är vanligtvis beroende av utökade resurser. Vad gäller förslaget om ett snabbare handläggningsförfarande har det dock ansetts till största del vara en fråga om omorganisering av arbetsformer.⁶⁸

6.2 Förslaget om snabbare handläggning

Förslaget innebär att handläggningen skall vara densamma som för andra mål, men att delgivningsförfarandet skall förenklas. Inom två veckor från

⁶⁴ Dir. 2000:90

⁶⁵ Prop. 2003/04:89 s. 8 ff.

⁶⁶ Cosmo, *Processrätt i kris*, 73

⁶⁷ RRV 1999:30 s 52 f.

⁶⁸ SOU 2001:59 s. 34 f.

det att brottet kom till polisens kännedom skall delgivning av stämning och kallelse kunna ske genom att handlingarna skickas i lösbrev. En vecka från det att försändelsen skickades, skall mottagaren anses delgiven. När den misstänkte har blivit delgiven men ändå inte inställer sig till förhandling, finns möjligheten för rätten att avgöra målet i den tilltalades utvaro.⁶⁹ Snabbförfarandet innebär att huvudförhandling skall kunna hållas inom fem veckor från det att polisen fick kännedom om brottet. Förslaget riktar sig främst till de s.k. mängdbrotten, brott som utgör den större delen av det totala antalet brott, så som stöld, misshandel, skadegörelse och trafikbrott. Det är dock viktigt att poängtera att denna typ av handläggning är avsedd att endast blir aktuell vid lättutredda brott.⁷⁰

Fördelarna med att införa ett snabbare brottmålsförfarande har ansetts vara att det både blir mer effektivt och mindre kostsamt utan att rättssäkerheten blir hotad. Det nya förfarandet har även inneburit fördelar för den tilltalade genom att saken blir avklarad snabbt, vilket gjort att den tilltalade slipper sväva i ovisshet om vilken påföljd som väntar. Beredningen framhäver att det genom en snabb handläggning finns en möjlighet för den tilltalade att klara ut problem snabbt. Vidare kommer all bevisning, även den som åberopas av den tilltalade, att vara av bättre kvalitet med ett snabbare handlägningsförfarande, pga. att förhandlingen ligger närmare brottet i tiden.⁷¹

6.2.1 Delgivning

De nya reglerna i snabbförfarandelagen innebär att delgivning i målet kan ske genom s.k. förenklad delgivning enligt 3 a § delgivningslagen. En förutsättning för förenklad delgivning är dock att den tilltalade hos polismyndighet eller åklagarmyndighet delgetts upplysning om att sådan delgivning kan komma att ske. Med ”delgetts” menas att det måste ha varit frågan om ett formligt delgivningsförfarande enligt delgivningslagen, av en skriftlig handling vid vederbörande polismyndighet som den misstänkte i detta fall ska informeras om. I förarbetena till snabbförfarandelagen har framhävts att upplysning om ett förenklat delgivningsförfarande kommer att användas i det aktuella målet, bör ske för den tilltalades del, redan vid första kontakten med polisen. Att den misstänkte oftast kommer i kontakt med en polisman som inte är behörig att, annat än i begränsad utsträckning, fatta beslut på polismyndighetens vägnar, har inte ansetts utgöra ett hinder för delgivning då 7 § andra stycket delgivningsförordningen stadgar att varje polisman är behörig att genomföra delgivning i hela landet. Vidare innebär snabbförfarandelagen att slutdelgivning vid förundersökning kan sändas per post till den misstänkte, utan krav på formlig delgivning, så länge det för brottet inte är föreskrivet hårdare straff än fängelse i två år.⁷²

⁶⁹ Se vidare kap 8.2

⁷⁰ Prop. 2003/04:89 s. 8

⁷¹ Prop. 2003/04:89 s. 8 ff.

⁷² Borgström, *Förenklad delgivning och lagen om försöksverksamhet med snabbare handläggning av brottmål*, s. 401

Frågan om hur en upplysning, om att ett förenklat delgivningsförfarande kommer att användas i målet, ska vara utformat har varit fråga för prövning. Av ett hovrättsfall framkommer det att den misstänkte inte delgetts upplysning om förenklad delgivning genom att endast muntligen blivit informerad. Det krävs således att den misstänkte formligen delgetts upplysning d.v.s. genom skriftlig information om att förenklad delgivning kan komma att användas i målet eller ärendet.⁷³

Bakgrunden till de föreslagna delgivningsreglerna är att de tidigare delgivningsreglerna är ineffektiva då delgivning skall ske hos både polis, åklagare och tingsrätt inom en väldigt kort tidsperiod. Ett annat skäl är att det inte är alltför ovanligt att de misstänkta undviker delgivning genom att inte skicka tillbaks delgivningskvitto. Genom en utökad användning av reglerna om förenklad delgivning, kommer således fler mål att kunna avgöras under kortare tid.⁷⁴

6.2.2 Samverkan mellan myndigheterna

För att lättare kunna genomföra förslaget om ett snabbare handlägningsförfarande i brottmål, ansågs det nödvändigt att vidta åtgärder på andra områden. En nödvändig åtgärd har då varit att förbättra samverkan mellan polis och åklagare. I förarbetena föreslogs det att ska finnas en annan linje av brottsutredare inom polisen som har möjlighet att omedelbart genomföra de kompletterande utredningsåtgärder, som behöver vidtas för att utredningen snabbt skall kunna slutföras. Tidigare har en polisman endast kunnat göra en primärutredning på plats, vilket inneburit att en polismans behörighet varit begränsad till att företa olika utredningsåtgärder. Efter det att en polisman gjort en primärutredning är det upp till polismyndigheten eller åklagaren att bedöma om den fortsatta utredningen skall ske i form av förundersökning eller en förenklad brottsutredning. Genom att inte mål ska riskera att bli liggande en tid utan åtgärd, från det att primärutredningen har gjorts tills vidare utredning tar vid, har det därför ansetts nödvändigt att den polisman som först är på plats i större utsträckning skall kunna slutföra hela utredningen när det gäller enklare ärenden. I de fall det inte är möjligt att en och samma polisman slutför utredningen, föreslås således en andra linje av brottsutredare. Med detta avses en utredningsorganisation som kan ta vid direkt efter det att de polismän som gjort ingripandet avslutat sina primära åtgärder.⁷⁵

Vidare föreslogs att rättsintyg och analysbesked i fråga om narkotika, utfärdas inom kortare tid än vad som tidigare varit möjligt. De berörda myndigheterna rekommenderades således att själva utforma en ordning som kunde möjliggöra snabbare handläggningstider. Andra åtgärder som

⁷³ RH 2005:18

⁷⁴ Prop. 2003/04:89 s. 8

⁷⁵ Prop. 2003/04:89 s. 13 f.

föreslogs var att åklagaren i större utsträckning skall kunna fatta snabbare beslut i åtalsfrågan.⁷⁶

6.2.3 Ekonomiska konsekvenser

Förslaget om en snabbare handläggning av brottmål har i förarbetena uttryckts medföra ökad effektivitet i rättsväsendets arbete och att fler brott utreds och beivras. Av de ekonomiska konsekvenserna att döma innebär förslaget i sig således inga kostnadsbesparingar i egentlig mening. I stället gör beredningen bedömningen att ett resurstillskott med tio miljoner på årsbasis, måste ske för att försöksverksamheten med ett snabbare brottmålsförfarande skall kunna bli möjligt. Regeringen gör dock en annan bedömning av kostnadsläget och kommer fram till att de eventuella kostnadsökningar som kommer att ske med det nya förfarandet, endast kommer att vara av marginell karaktär och därför kan finansieras genom tilldelade medel för utgiftsområdet. Först när försöksverksamheten genomförts, har det ansetts vara aktuellt att ställning till eventuella omfördelningar av resurserna inom utgiftsområdet.⁷⁷

6.3 Inställda förhandlingar i brottmål

En av orsakerna bakom förslaget om ett snabbare brottmålsförfarande, var antalet inställda förhandlingar i brottmål och dess konsekvenser för samhället. Av en utredning i frågan framkom att ca en fjärdedel av alla huvudförhandlingar i brottmål ställs in. Minst en tredjedel av de inställda förhandlingarna sker samma dag, och den vanligaste orsaken är p.g.a. utevaro. Huvudförhandlingar som blivit inställda i förtid beror dock oftast på delgivningsproblem. En inställd huvudförhandling försenar en rättsprocess med ca två månader och den totala kostnaden för inställda förhandlingar i brottmål uppskattas till ca 67 miljoner kronor per år.⁷⁸

Inställda förhandlingar medför stora konsekvenser för rättsväsendet. Handläggningstiderna förlängs, vilket ger en utdragen rättsprocess och är i sig en stor risk för rättssäkerheten. Dels genom att häktningstiden förlängs men också p.g.a. att kvaliteten i det rättsliga förfarandet påverkas genom att berörda personer hinner glömma viktig fakta i målet. I en utdragen process sitter den häktade längre tid på häktet, vilket såldes leder till en ökad belastning på häktena. Om den tilltalade inte är häktad kan en förlängd process istället innebära att den tilltalade hinner begå fler brott. Härtill kommer de olägenheter som kan uppstå för de berörda parterna genom att inte målet blir skyndsamt handlagt. Ju längre tid som förflyter, desto svårare blir det att få tag i de personer som skall kallas till huvudförhandlingen. Vidare innebär varje inställd förhandling stora merkostnader för staten.

⁷⁶ Prop. 2003/04:89 s. 16

⁷⁷ Prop. 2003/04:89 s. 34

⁷⁸ RRV 1994:16, *Inställda förhandlingar i brottmål*, s. 7

Kostnader uppkommer för så väl domstolarna som för polis, åklagare och advokaterna, dels genom att ett nytt delgivningsförfarande måste inledas och dels p.g.a. tid förflutit mellan tillfällena, vilket gjort att åklagaren fått läsa in sig på målet på nytt. Även kriminalvården och frivårdsmyndigheten kan komma att drabbas av de inställda förhandlingarna, genom längre häktningstider och att nya personutredningar måste göras. Sammanfattningsvis innebär inställda förhandlingar stora tidsförluster för alla inblandade samt mycket merarbete, vilket i sig är mycket kostsamt.⁷⁹

Huvudorsaken till inställda förhandlingar framstår enligt utredningen, dels att vara delgivningsproblem och dels bristande samordningsförfarande mellan myndigheterna. I utredning framförs ett flertal förslag till hur situationen kan förbättras. Däribland anförs att alla tingsrätter bör få tillgång till nödvändiga register för sökningar, för att därigenom underlätta delgivningsförfarandet. Vidare framhävs att samordningen av pågående brottsutredningar bör förbättras. RRV menar då att polisen bör ha ansvar för att en samordning sker så att åklagaren direkt blir informerad om den åtalade står misstänkt för nya brott. En annan åtgärd som föreslås är att förbättra informationsutbytet mellan tingsrätterna. Många förhandlingar blir inställda p.g.a. att mål överflyttas från en tingsrätt till en annan. Genom att alla tingsrätter har tillgång till ett gemensamt målhanteringssystem via Domnätet, underlättas förfarandet. Vidare betonas i utredningen att tingsrätterna bör ha en bättre framförhållning vid beredning av mål. Målen bör förberedas i bättre utsträckning genom att undersöka om tolk behövs och bedöma om en personutredning behöver göras, då detta ofta är orsaker till att huvudförhandlingar ställs in. Vidare framförs en del förslag på effektiviseringsåtgärder genom att huvudförhandlingar bör ställas in i förväg om det är osäkert om berörda parter nåtts av kallelsen, eller om det bedöms föreligga en risk för att en huvudförhandling kommer att bli inställd skall förhandlingen föreläggas till sist på dagen, och om hämtning skall ske bör huvudförhandlingen istället sättas ut som först på dagen.⁸⁰

I en senare tagen reform ändrades regler i rättegångsbalken som åtgärder mot inställda förhandlingar i brottmål. Ändringarna rörde främst frågan om delgivning, där möjligheten till förenklad delgivning utvidgades. Möjligheten till uppskov med huvudförhandling i mål där den tilltalade är anhållen eller häktad mjukades även upp för mer omfattande mål. Vidare infördes förändringar vad gäller utevarohandläggningen.⁸¹

6.4 Avslutande kommentarer

De antagna förslagen om ett snabbare brottmålsförfarande och införda regler för att förhindra inställda förhandlingar i brottmål, har inneburit vissa effektiviseringar i rättsprocessen där vikten av ett snabbt och effektivt

⁷⁹ RRV 1994:16, *Inställda förhandlingar i brottmål*, s. 33

⁸⁰ RRV 1994:16, *Inställda förhandlingar i brottmål*, s.10

⁸¹ Prop. 2000/01:108 s. 1. Vad gäller utevarohandläggning se vidare kap 8.2

förfarande stått i fokus. Genom att åstadkomma en effektivare brottmålsprocess har det ansetts nödvändigt att ändra delgivningsreglerna. För domstolarnas del har förändringen inneburit många fördelar, främst vad gäller tidsvinster. Ett snabbare handlägningsförfarande har även inneburit fördelar för samhället i övrigt, genom att tillgången till domstolarna ökat, då fler mål avverkats på kortare tid. Frågan är dock om nämnda typer av effektiviseringsåtgärder inte sker på bekostnad av rättssäkerheten. Risken finns att misstänkta som inte behärskar det svenska språket och/eller är påverkade av alkohol/narkotika, inte har förstått innebörden av att förenklad delgivning kommer att tillämpas vid domstolen. Domstolarna riskerar då att döma misstänkta utan att de vet om det, något som i sig är ett hot mot rättssäkerheten. Det har också förekommit att tingsrätten har avgjort mål och att försändelsen med stämning och kallelse därefter har kommit tillbaka till tingsrätten på grund av att adressaten är avflyttad, okänd eller liknande. Så länge det finns angivet att den misstänkte har delgetts information om förenklad delgivning och försändelsen har skickats till en uppgiven adress, har inga formella fel begåtts. Ur den aspekten är ett förfarandesätt med förenklad delgivning mycket otillfredsställande.

7 En modernare rättegång

7.1 Den tekniska utvecklingen

För att råda bot på de långa handläggningstider som processen i allmän domstol oftast är förknippad med, och för att skapa en rättegång som bättre uppfyller kraven på en rättssäker, effektiv och ändamålsenlig handläggning av mål och ärenden, lades en proposition fram om reformering av processen i allmän domstol.⁸²

För att domstolarna skall kunna möta de krav som det moderna samhället ställer, har det ansetts nödvändigt att utveckla tekniken inom domstolarna så att de bättre motsvarar den tekniska utvecklingen i samhället. Genom ett utvecklat teknikstöd i domstolarna underlättas handläggningen samtidigt som domstolarna blir mer lättillgängliga. Framförallt innebär den tekniska utvecklingen en bättre service för allmänheten, men i stort kan även den tekniska utvecklingen komma att betyda mest för domstolarnas utveckling.⁸³

Vidare har det bedömts nödvändigt med en teknisk utveckling inom domstolarna p.g.a. av den ökade internationaliseringen, vilket medfört att personer måste kunna förhöras i andra länder. Förslaget som då framförts är en modernisering av arbetet i domstolarna genom ett bättre utnyttjande av modern teknik. Vad som då främst åsyftats är att försöksverksamheten med videoteknik skall permanentas och utvecklas samt att berättelser som vittnen och andra lämnar i bevisyfte, skall dokumenteras med videoteknik.⁸⁴

Förslaget innebär att parter, vittnen och andra får delta vid ett sammanträde inför rätten genom ljud- och bildöverföring (videokonferens) på samma formella villkor som de som gäller för telefonkonferens. Syftet är bland annat att ge hovrätten ett bättre underlag än tidigare, i mål som överklagas. Det är endast förhör, och inte hela rättegången som ska spelas in på video. Videoinspelningarna ska som huvudregel utgöra den muntliga bevisningen i hovrätten. Förslaget om möjligheterna till videokonferens innebär dock endast ett komplement till reglerna om fysisk inställelse i rättssalen. Huvudregel kommer således även fortsättningsvis vara att den som skall delta i ett sammanträde fysiskt ska inställa sig.⁸⁵

Rätten ska vid sitt ställningstagande till om videokonferens skall användas vid ett sammanträde eller inte, göra en helhetsbedömning av samtliga relevanta omständigheter. Betydelsen av att personen inställer sig i rättssalen måste vägas mot de omständigheter som talar för att han eller hon

⁸² Prop. 2004/05:131 s.1, träder ikraft 1 november 2008.

⁸³ Lundin, *Klarar domstolarna sin uppgift i den nya rättsliga miljön?*, s. 303

⁸⁴ Prop. 2004/05:131 s. 1

⁸⁵ Prop. 2004/05:131 s. 93 f.

i stället inställer sig på annat sätt. För att besluta om videokonferens när det t.ex. är fråga om en prövning av allvarlig brottslighet eller där en person som önskar delta genom videokonferens utgör den avgörande eller enda bevisningen, måste starka skäl föreligga. Det kan naturligtvis finnas situationer där en persons närvaro i rättsalen bedöms vara så avgörande att videokonferens inte kan tillåtas, oavsett hur starka skäl för detta som anförs, eftersom ett deltagande genom videokonferens aldrig får ske om det är olämpligt.⁸⁶

7.2 Avgörande på handlingarna

I brottmål finns det, som tidigare nämnts, ett krav på ett muntligt förfarande med huvudförhandling. I den framlagda propositionen har det dock föreslagits att reglerna om muntlighet och huvudförhandling i brottmål ska lättas upp, får att lättare kunna avgöra fler mål på kortare tid.⁸⁷

7.2.1 Kravet på muntlighet

Enligt nuvarande regler i 46 Kap 5 § RB skall sammanträde för huvudförhandling i brottmål vara muntligt. En allt för strikt tillämpning av kravet på muntlighet har dock ansetts bidragit till att förfarandet blivit tungrott, tidsödande och kostnadskrävande. Vidare har det framförts att det i stora och mer komplicerade mål, med ett omfattande processmaterial, torde vara svårare för rätten och parterna att endast genom muntlig framläggning tillgodogöra sig materialet. Sådana mål förutsätter att de inblandade parterna går igenom det skriftliga materialet innan huvudförhandlingen. En fördel, för att underlätta handläggningen av målet, har ansetts vara möjligheten till att fokusera på den muntliga bevisningen, eller de frågor som parterna särskilt vill lyfta fram. I stora och komplicerade mål med ett omfattande processmaterial har det därför bedömts som en stor fördel med ett system som tillåter hänvisningar till skriftliga handlingar.⁸⁸

Det nya förslaget innebär dock en uppmjukning av kravet på muntlighet. Om rätten finner det lämpligt vid huvudförhandlingen får processmaterialet presenteras med hänvisningar till handlingarna i målet. Slutanförenden skall dock alltid även i fortsättningen komma att ske muntligt. Vidare poängteras det att huvudregeln är att muntlighet skall föreligga och att en hänvisning till handlingarna i brottmål bör tillämpas med försiktighet. Det ankommer således på rätten att avgöra när hänvisningar till handlingar i ett brottmål är lämpligt.⁸⁹

Vidare föreslås enhetligare regler för sammanträden för att öka flexibiliteten och i större utsträckning anpassa målen till vad som behövs i det enskilda

⁸⁶ Prop. 2004/05:131 s. 92 f.

⁸⁷ Prop. 2004/05:131 s. 140

⁸⁸ Prop. 2004/05:131 s. 147

⁸⁹ Prop. 2004/05:131 s. 145 ff.

fallet. Slutligen betonas även att hovrätten i större utsträckning än idag skall grunda sin prövning på samma material som legat till grund för tingsrättens avgörande.⁹⁰

7.2.2 Kravet på huvudförhandling

Möjligheten som idag finns för att avgöra en ansvarsfråga utan huvudförhandling är inom ramen för reglerna om ordningsbot och strafföreläggande.⁹¹ Ett föreläggande av ordningsbot eller ett strafföreläggande gäller som en dom som vunnit laga kraft, om den misstänkte har godkänt föreläggandet. Godkänns inte föreläggandet väcks istället åtal. Vidare finns det även en möjlighet enligt 46 Kap 15 a § RB att avgöra ett mål i den tilltalades utevaro.⁹²

Genom förslaget införs en möjlighet, att i tingsrätten, avgöra vissa brottmål på handlingarna. Meningen är att en huvudförhandling inte skall behöva hållas om det saknas anledning att döma någon till annan påföljd än böter och en förhandling varken begärs av någon av parterna eller behövs med hänsyn till utredningen av målet. Om den åtalade är under arton år skall dock alltid huvudförhandling hållas.⁹³ Hovrätten över Skåne och Blekinge anförde dock i sitt remissyttrande att möjligheten att avgöra mål på handlingarna bör begränsas till de fall där den tilltalade har erkänt brottet. Regeringen ansåg dock att det saknades skäl för en sådan begränsning och jämförde då med de mål som tingsrätten kan avgöra i den tilltalades utevaro, enligt reglerna i RB 46 kap. 15 a §. I stället ska bedömningen om huvudförhandling ska hållas eller ej, avgöras genom den utredning och bevisning som finns i målet och vilket behov som finns för muntlig behandling. Det framhävs även i förarbetena att det bör krävas att den tilltalade kan förväntas ta tillvara sin rätt, t.ex. att föra fram sina synpunkter och åberopa bevisning, likväl i skrift som vid en huvudförhandling. Vidare menar regeringen att det av rättssäkerhetsskäl och för att den enskilde skall uppleva att han/hon fått en rättvis rättegång, alltid hållas en huvudförhandling om part har begärt det.⁹⁴

Det bör dock poängteras att förslaget även innebär en utökad möjlighet till att hålla sammanträde. Tidigare har det varit föreskrivet att särskilda skäl måste föreligga för att tingsrätten skall hålla sammanträde för förberedelse i brottmål. Genom det antagna förslaget slopas kravet på särskilda skäl och i stället föreslås att sammanträde skall hållas om det behövs för beredningen av målet eller av något annat skäl. Således görs reglerna om sammanträden under förberedelsen i brottmål mera enhetliga.⁹⁵

⁹⁰ Prop. 2004/05:131 s. 1

⁹¹ För strafföreläggande se vidare kapitel 7

⁹² Prop. 2004/05:131 s. 140 Se även vidare Kap 8.2

⁹³ Prop. 2004/05:131 s. 142

⁹⁴ Prop. 2004/05:131 s. 142

⁹⁵ Prop. 2004/05:131 s. 136

8 Alternativa förfaranden

Ett led i de effektiviseringsåtgärder som vidtagits är att begränsa huvudregeln om muntlig huvudförhandling i brottmål och istället se till alternativa förfarandesätt. Nedan kommer, några av de alternativa förfarandena som frambringats och utvecklats under de senare årens effektiviseringar, att behandlas.

8.1 Strafföreläggandet

8.1.1 Strafföreläggandets utveckling

Strafföreläggandet infördes med 1948 års rättegångsbalk. Institutet var avsett att användas endast vid mindre ordnings- och trafikförseelser som endast kunde föranleda penningböter där högsta straff var 20 dagsböter. Ett godkänt föreläggande som gällde penningböter till ett högre belopp än 100 kr skulle underställas rättens prövning. Gränsen för antal dagsböter kom senare att höjas från 20 till 40 dagsböter och i samma stund upphävdes också systemet med underställningar av strafförelägganden vid domstol. Detta medförde att domstolarna helt frikopplades från denna summariska processform. Det var först 1968 som strafföreläggandet fick ett riktigt stort genombrott genom att fängelsestraffet utmönstrades ur straffskalan för vårdslöshet i trafik. Detta skedde samtidigt som en kriminalpolitisk debatt om att domstolsförfarandet och rättsvårdens resurser väsentligen borde koncentreras till de särskilt invecklade och betydelsefulla målen. Man såg därför strafföreläggandet som ett bra alternativ till att avlasta domstolarna och det framhölls även att det från en rättssäkerhetssynpunkt var av stor vikt att målen blev skyndsamt handlagda.⁹⁶ Strafföreläggandet kom i och med detta att utvidgas till att även omfatta brott med böter eller fängelse i högst sex månader i straffskalan. Samtidigt höjdes även gränsen till 50 dagsböter. Reformen begränsades först till att endast omfatta brott av mer frekvent karaktär som man ansåg särskilt lämpande för strafföreläggande. Det var först med en lagändring 1977 som strafföreläggandet generellt skulle gälla för alla brott med den nämnda straffskalan. Av utveckling att följa kom gränsen för dagsböterbeloppet så småningom även att höjas till 100 dagsböter.⁹⁷

8.1.2 Utvidgning av strafföreläggandet

Strafföreläggandet kom sedermera att utvecklas till att vara tillämpligt på alla typer av brott som har böter i straffskalan.⁹⁸ Efter förslag har även

⁹⁶ Aspelin, *Straffrättskipning utan domstol – Rätt och rättskipning*, s. 31

⁹⁷ Aspelin, *Straffrättskipning utan domstol – Rätt och rättskipning*, s. 32

⁹⁸ Prop. 1994/95:23 s. 98

strafföreläggandet kommit att utvidgas till att omfatta brott där det är uppenbart att domstolen skulle ha dömt till villkorlig dom, eller sådan påföljd i förening med böter. Möjligheten att förelägga villkorlig dom inskränktes dock till de fall då den misstänkte var under arton år då brottet begicks.⁹⁹ Skälen bakom införandet av de nya reglerna var att man såg det nödvändigt att effektivisera handläggningen och minska belastningen på domstolarna, utan att för den skull göra avkall på rättssäkerheten. Genom att utvidga strafföreläggandets omfattning gavs åklagaren möjlighet att besluta om villkorlig dom på egen hand. Förutsättningarna för detta var dock att det inte fick finnas ens den minsta osäkerhet när det gäller skuldfrågan. Vidare skulle brottet i sig framstå som relativt sett mindre allvarligt och någon tveksamhet beträffande påföljdsvalet fick inte föreligga. Om personutredning krävdes för att bedöma vilken påföljd som är lämpligast för den misstänkte skulle istället domstol pröva saken. Förutom stora effektivitetsvinster inom domstolsväsendet, var förslaget även beräknat till att innebära stora resurssparningar på omkring 12 miljoner per år.¹⁰⁰

Den utökade möjligheten för åklagare att använda strafföreläggandet har dock i statistiken inte inneburit någon markant ökning. Användandet av strafföreläggandet kan snarare sägas ha minskat under en tioårsperiod, från 1997-2007, med ca 27 procent. Minskningen bör dock ses i sammanhanget att möjligheten till förläggande genom ordningsbot¹⁰¹ har utökats.¹⁰²

8.1.3 Betänkligheter med strafföreläggandet

Strafföreläggandet har ansetts nödvändigt, främst ur processekonomiska skäl, för att minska domstolarnas arbetsbelastning. Utveckling mot ett större användande av strafföreläggande har medfört stora rationaliseringsvinster inom straffprocessen. En majoritet av de brott som tas upp av polis och åklagare till utredning lagförs utan medverkan från domstol.¹⁰³ Genom den ökande användningen av strafföreläggandet har resurserna inom domstolarna istället kunnat läggas på den allvarliga brottsligheten och mål av mer komplicerad karaktär. Vidare har strafföreläggandet även ansetts berättigat ur kriminalpolitisk synpunkt, då samhället och de som gör sig skyldiga till mindre och lindrigare brott, inte i onödan skall behöva utsättas för de besvär och kostnader som en rättegång medför.¹⁰⁴

Reformen om utökad användning av strafföreläggandet har dock också medfört vissa betänkligheter. En användning av strafföreläggandet innebär i

⁹⁹ Prop. 1996/97:8 s.11

¹⁰⁰ Prop. 1996/97:8 s. 18

¹⁰¹ Utfärdande av ordningsbot sker enligt RB 48 Kap 2§ 2 st. vilket innebär att den misstänkte direkt efter godkännande tillskrivs en betalning av bötesbelopp. Utfärdandet sker i regel av polisman, men kan nu även utfärdas av kustbevakningen (prop. 2005/06:33). Användningen av ordningsbot har även utvecklats i samband med trafiksäkerhetskontroll (prop. 2005/06:187).

¹⁰² Brå-rapport 2007:20, *Kriminalstatistik 2006*, s. 122 ff.

¹⁰³ Wersäll, *Åklagare och polis som domare*, s. 641

¹⁰⁴ Aspelin, *Straffrättskipning utan domstol*, s. 35

praktiken att den dömande makten överförs från domstolarna till åklagarna. Vidare kan användandet av strafföreläggandet kritiseras ur den synpunkten att det åsidosätter rättssäkerhetskravet. Då det inte finns någon garanti för att skuldfrågan blir tillräckligt prövad med en summarisk handläggningsform, finns risken att rättssäkerhetskravet förbises. Mot denna kritik har dock invändningar gjorts att domstolens prövning också har en väldigt summarisk karaktär när den tilltalade erkänt brottet, och att det därför inte blir någon markant skillnad mellan en domstolsprövning och ett strafföreläggande i ett sådant fall, ur rättssäkerhetssynpunkt. En domstolsprövning ger dock bättre möjligheter att utreda ett brott och klargöra den tilltalades ansvar. Vidare kan man inte förlita sig enbart på ett skriftligt erkännande som full bevisning utan erkännandet måste även vinna stöd av andra omständigheter i målet. Vidare har det dock framförts att det ur rättssäkerhetssynpunkt är viktigt att en reaktion på ett brott kommer snabbt, vilket sker med ett strafföreläggande.¹⁰⁵

Det går emellertid inte att bortse ifrån att den misstänkte erkänner en gärning för att komma ifrån obehaget med en rättegång, men att denne i verkligheten anser sig vara oskyldig. Obehaget av att svara för ett brott inför domstol kan dock sägas ha ett avskräckande syfte och således avhålla människor från att begå brott. Om det då blir allmänt känt att vissa brott kan behandlas diskret genom ett skriftligt erkännande och att böter ska betalas, kan det rättsliga ingripandets avskräckande verkan komma att försvagas. Förfarandet med strafföreläggande avdramatiserar även konflikten mellan samhället/brottsoffret och gärningsmannen och straffet stannar vanligtvis vid böter. Således kan även straffets kriminalpolitiska syfte sägas bli motverkat, genom att många frågor om skuld och ansvar kvarstår olösta och sambandet mellan brott och straff förträngs.¹⁰⁶

8.2 Utevarohandläggning

8.2.1 Bakgrund

Enligt RB 46 Kap. 15a § får rätten, om utredningen i målet anses tillräcklig, hålla huvudförhandling i den tilltalades utevaro och avgöra målet. Förutsättningarna i RB 46 Kap. 15a § är undantag från regeln om närvaroplikt som stadgas i RB 21 Kap. 2 §. Rätten kan avgöra målet i den tilltalades utevaro om det är frågan om antingen ett lindrigt brott, eller den tilltalade har delgivits stämning men ändå ej inställt sig till förhandling och hämtning inte är möjligt, eller att den tilltalade lider av en psykisk störning och närvaro därför inte är nödvändig.

Enligt vad som framkommer av RB 46 Kap 15a § krävs, för att utevarohandläggning skall vara möjlig, att utredningen i målet är tillfredsställande. I förarbetena framkommer att kravet på tillfredsställande

¹⁰⁵ Aspelin, *Straffrättskipning utan domstol*, s. 33

¹⁰⁶ Aspelin, *Straffrättskipning utan domstol*, s. 34

utredning inte innebär att det ska uppställas ett krav på att målet måste kunna utredas på allra bästa sätt, utan tillräckligt är ett krav på fullt godtagbar utredning med hänsyn till målets beskaffenhet.¹⁰⁷

Vidare skall ansvarfrågan vara entydig för att möjligheten till utevarohandläggning ska kunna aktualiseras. Således ska det i allmänhet röra sig om erkända brott där den tilltalades erkännande stöds av annan utredning i målet. Det uppställs dock inget uttryckligt krav på att den tilltalade ska ha erkänt brottet, men utrymmet för domar i den tilltalades utevaro, när denne har förnekat, är mycket begränsad.¹⁰⁸

8.2.2 Utvecklingen av utevarohandläggning

Möjligheten att döma i den tilltalades utevaro infördes för första gången 1948 och var då möjligt i de fall man ansåg att utredningen i målet var tillräcklig. Förslaget omfattade alla brott under förbehållet att brottet ej stadgade strängare straff än fängelse.¹⁰⁹ Genom en ändring 1965 borttogs dock möjligheten att utdöma fängelse i den tilltalades utevaro, då endast bötesstraff skulle omfattas av bestämmelserna.¹¹⁰ Först 1982 återinfördes möjligheten att döma till villkorlig dom, skyddstillsyn eller fängelse i den tilltalades utevaro. I förarbetena uppställdes dock ett krav på att avgöra ett mål i den tilltalades utevaro, genom att det krävdes att utredningen i målet gav tillräckligt underlag för en, ur rättssäkerhetssynpunkt, godtagbar dom.¹¹¹

I den tidigare lagen uppställdes även ett krav på att möjligheten till att döma till fängelse, i den tilltalades utevaro, endast var möjligt i de fall utevaro från en tidigare huvudförhandling förekommit. Detta krav togs bort i samband med en nyare reform om reglerna för utevarohandläggning. Således kan den tilltalade komma att dömas till fängelse i sin utevaro, under förutsättning att andra omständigheter för utevarohandläggning är uppfyllda.¹¹² Möjligheten till avgörande i den tilltalades utevaro, med fängelse som påföljd, har heller inte ansetts strida mot reglerna om rätten till domstolsprövning i art 6 EKMR.¹¹³

¹⁰⁷ Prop. 1981/82:105 s. 35

¹⁰⁸ Prop. 1981/82:105 s. 22

¹⁰⁹ Den strängare påföljden som då avsågs var straffarbete, som kunde utdömas för de flesta grövre brotten. Se prop. 1981/82:105 s. 18

¹¹⁰ Diesen, *Utevarohandläggning och bevisprövning i brottmål*, s. 89

¹¹¹ Prop. 1981/82:105 s. 7

¹¹² Prop. 2000/01:108 s. 18 f.

¹¹³ Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis – en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, s. 170 Jfr även Prop. 2000/01:108 s. 24 f.

8.2.3 Kritik mot utevarohandläggning

Under utevarohandläggningens utveckling har flera kritiska röster höjts mot att vidga möjligheter till avgöranden i den tilltalades utevaro. Under lagstiftningsprocessen av 1982 års förslag ställde sig lagrådet mycket kritisk till införandet av möjligheten att utdöma fängelsestraff i den tilltalades utevaro. Vidare menade lagrådet att det finns en risk att domstolen gör en omedveten bindning mellan gärningsmannen och den åtalade gärningen, genom den förprovning som måste göras, genom en preliminär bedömning av den muntliga bevisningen i målet. Lagrådet menade således att endast en summarisk och okomplicerad förprovning kan godtas.¹¹⁴

Vidare har kritik riktats mot utevarohandläggning då det av legitimitetskäl alltid finns anledning att höra den tilltalade. Frånvaro från den tilltalades sida innebär en större risk för ett bristfälligt beslutsunderlag, vilket i sig kan medföra materiellt felaktiga domar. Ett bristfälligt beslutsunderlag innebär ett hot mot rättssäkerheten, vilket på sikt kan underminera medborgarnas förtroende för rättskipningen och rättsstaten.¹¹⁵

Den tilltalades närvaro under huvudförhandlingen har även betydelse i utredningen, då den tilltalades version av det inträffade kan innebära både ett bevisfaktum och ett hjälpfaktum i målet. Vidare kan sägas att en prövning i domstol där den tilltalade närvarar även kan ha en preventiv effekt på den tilltalade, genom att rättegången får en avskräckande inverkan.¹¹⁶

8.3 Mindre ingripande förfaranden

För att kunna renodla domstolarnas uppgifter och fokusera arbetet till rättskipning, främst vad gäller den grövre brottsligheten, har det ansetts nödvändigt av processekonomiska skäl, att tillhandahålla mindre ingripande förfaranden. Nedan kommer främst att behandlas sådana förfaranden som till sin utformning och syfte kan leda till att det i praktiken innebär en avkriminalisering av vissa brottstyper.

8.3.1 Åtalsunderlåtelse

Åklagaren har en skyldighet att väcka åtal för brott som faller under allmänt åtal. Möjligheten finns dock till åtalsunderlåtelse i de fall det kan antas att brottet inte skulle föranleda annan påföljd än böter, påföljden skulle bli villkorlig och det finns särskilda skäl för åtalsunderlåtelse, eller om det av särskilda skäl är uppenbart att det inte krävs någon annan påföljd för att

¹¹⁴ Prop. 1981/82:105 s. 19 f.

¹¹⁵ Diesen, *Utevarohandläggning och bevisprövning i brottmål*, s. 32 ff.

¹¹⁶ Diesen, *Utevarohandläggning och bevisprövning i brottmål*, s. 38 ff.

avhålla den misstänkte från att begå vidare brottslighet.¹¹⁷ Exempel på sådana särskilda skäl kan vara den misstänktes höga ålder, psykiska särdrag, rättsvillfarelse och andra ingripanden såsom utvisning eller utländsk lagföring. För åtalsunderlåtelse krävs att brottet är erkänt och att utredningen fastslagit hans skuld. Kravet på att skulden är fastställd gäller dock inte beslut att lägga ned förundersökningen eller beslut om att inte inleda förundersökning.¹¹⁸

När det gäller unga lagöverträdare mellan 15 och 18 år, skall åtalseftergift enligt *lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare* vara det normala förfarandet, såvida inte brottet är grovt eller brottsligheten är omfattande. Under de senaste åren har ökningen av meddelade åtalsunderlåtelse främst bestått av en ökning vad gäller ungdomsbrotten.¹¹⁹

Vidare utgör den misstänktes vilja att delta i medlingsverksamhet numera en grund för åtalsunderlåtelse. Genom att den misstänkte visat en vilja att samarbeta och ta konsekvenserna för sitt brott har det ansetts utgöra en grund för åtalsunderlåtelse, när det gäller unga lagöverträdare.¹²⁰

Under den senaste tioårsperioden har antalet meddelade åtalsunderlåtelse ökat med 33 procent. Ökningen kan dels förklaras av att åtalsunderlåtelse är möjligt i fler författningar än tidigare, och dels att definitionen av åtalsunderlåtelse har förändrats något sedan år 2000. I ett längre tidsperspektiv, än nämnda tioårsperiod, har dock antalet åtalsunderlåtelse minskat.¹²¹

Skälen bakom reglerna om åtalsunderlåtelse är i stor utsträckning processekonomiska och möjligheterna till åtalsunderlåtelse utvidgades avsevärt genom ändringar som trädde i kraft 1985. Detta sågs som ett led i strävandena att koncentrera rättsväsendets resurser till bekämpandet av den allvarigare brottsligheten. Det är framförallt domstolarna som drar fördel av dessa utvidgningar men även för åklagarnas del uppkommer lättnader genom att de inte behöver utfärda strafföreläggande eller ansöka om stämning och utföra talan vid domstolen.¹²²

8.3.2 Medling

Medling är en ny modell som utvecklats inom rättskipningen och är en del av det nya synsättet om *restorative justice*. Modellen går ut på att gärningsmannen och offret skall mötas för att reparera skadan och minska de negativa följderna ett brott medför. Brottet ses som ett övergrepp mot en

¹¹⁷ RB 20:7

¹¹⁸ Prop. 1984/85:3 s. 28 ff.

¹¹⁹ Brå-rapport 2007:20, *Kriminalstatistik 2006*, s. 130 f.

¹²⁰ Prop. 2005/06:165 s.107

¹²¹ Brå-rapport 2007:20, *Kriminalstatistik 2006*, s.130

¹²² Prop. 1994/95:23 s. 90 ff.

annan människa istället för den klassiska synen, som en överträdelse av statens regler. Syftet med medling är att gärningsmannen ska få en ökad insikt om brottets konsekvenser och att målsäganden ges möjlighet att bearbeta sina upplevelser på ett mer ingående sätt, än vad som vanligtvis sker under huvudförhandling av ett mål.¹²³

Medling används särskilt vid ungdomsbrott och ses som en lämplig metod i ett socialt arbete att få rätsida på ungdomsbrottsligheten. I Sverige fungerar medling inte som ett alternativ till den ordinarie domstolsprocessen, men tanken finns på att utveckla systemet så att det i framtiden kan ersätta den ordinarie domstolsprocessen. I många länder fungerar redan medling som ett alternativt förfarande till en domstolsprövning.¹²⁴

I Sverige har medling anordnats i en försöksverksamhet av socialtjänsten i vissa kommuner och 2002 infördes en särskild lag om medling.¹²⁵ Medlingen kan genomföras så fort förundersökningen är klar och kan utföras såväl före som efter huvudförhandlingen. Medling kan dock inte användas i de fall gärningsmannen eller offret motsätter sig delaktighet. Från och med den 1 januari 2008 blev det även obligatoriskt i alla kommuner i Sverige att tillhandahålla möjligheten till medling.¹²⁶

Medling är främst avsett att användas vid mindre allvarliga brott så som snatteri, skadegörelse m.m. I förarbetena har gärningsmannens vilja att delta i en medlingsverksamhet ansett vara en grund för åtalsunderlåtelse.¹²⁷

8.3.3 Avslutande kommentarer

Både åtalsunderlåtelse och medling kan vid en alltför stor användning medföra att vissa brottstyper i praktiken ses som avkriminaliserade. Om den faktiska påföljden för vissa brott endast yttrar sig i form av medling eller utmynnar i en åtalsunderlåtelse finns risken att straffprocessens preventiva funktion urholkas. Medling är, som tidigare nämnts, ej avsett att ersätta den ordinarie domstolsprocessen. I andra länder har dock medling kommit att ersätta den ordinarie processen i vissa fall. Anledning finns därför att beakta om en sådan utveckling även bör ske i Sverige.

Syftet med införandet av medlingsinstitutet och syftet bakom reglerna om åtalsunderlåtelse skiljer sig dock i avsevärd mån. Medling har främst till syfte att reparera skadan och minska de negativa konsekvenser som ett brott medför, något som inte i tillräcklig utsträckning sker i domstolsprocessen. Medlingsförfarandet representerar således en ny syn på rättvisa och hur man ska komma till bukt med brottsligheten. Så länge medling inte är ett alternativ till den ordinarie domstolsprocessen utan ett komplement, kan

¹²³ Prop. 2001/02:126 s. 9 ff.

¹²⁴ Brå-rapport 2000:8, *Medling vid brott - slutrapport från en försöksverksamhet*, s. 43 ff.

¹²⁵ SFS 2002:445

¹²⁶ Prop. 2005/06:165 s. 1

¹²⁷ Prop. 2001/02:126 s. 1 Se även prop. 2005/06:165 s.107

medlingsförfarandet innebära stora fördelar i det brottspreventiva arbetet. Risken finns dock att medlingsförfarandet får för stor betydelse i den ordinarie processen att det påverkar påföljdsvalet i olika riktningar. Vidare finns en risk om medling kan komma att ersätta den ordinarie domstolsprocessen, att brottmålsprocessens preventiva funktion försvagas.

Åtalsunderlåtelse å sin sida har snarare och endast ett processekonomiskt syfte genom att minska antalet mål som förs vidare till domstol. Det är av stor vikt att möjligheten till åtalsunderlåtelse finns, för de fall det är "onödigt" med en påföljd. Risken finns dock att åtalsunderlåtelse på grund av nödvändigheten med processekonomiska effektiviseringar och en renodling av domstolens uppgifter, kommer till att överutnyttjas och då främst när det gäller ungdomsbrottsligheten. Brottmålsprocessens individualpreventiva funktion riskerar då att förlorar sitt syfte.

9 Den enskilde i processen

9.1 Rätten till domstolsprövning

Av EKMR art 6.1 framkommer att var och en som står anklagad för brott, vid prövning, skall ha rätt till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol som upprättats enligt lag. Vidare följer av art 6.3 att den som står anklagad för brott har rätt att bli underrättad om innebörden och grunden för anklagelsen, rätten till tillräcklig tid och möjlighet att förbereda sitt försvar, rätten till biträde av advokat, rätten att inkalla och förhöra vittnen samt rätten till tolk om den anklagade inte förstår eller talar det språk som begagnas i domstolen.

Den enskildes rätt till domstolsprövning innebär även en rätt till muntlig förhandling. Den anklagade kan dock välja att avstå från rätten till muntlig förhandling genom att exempelvis godkänna ett strafföreläggande eller ett ordningsföreläggande. Ett underförstått avstående från muntlig förhandling är också accepterat genom exempelvis avgörande på handlingarna, såvida det finns en möjlighet till muntlig förhandling på parts begäran.¹²⁸ Av praxis framkommer det även att rätten för den anklagade att delta i förhandlingen framgår av rätten till en rättvis rättegång enligt art 6 EKMR.¹²⁹

Rätten till muntlig förhandling enligt art 6.1 EKMR gäller dock främst förhållandena i första instans. När sakfrågan rör den tilltalades skuld har det ansetts nödvändigt, för att inte rättigheterna i art 6.1 EKMR ska kränkas, med en muntlig förhandling även i överrätten.¹³⁰ Överrättens skyldighet att hålla muntlig förhandling är inte absolut utan beror på målets karaktär och de frågor som behandlas. När det gäller avgöranden som är begränsade till rättsfrågor i högre instans, finns det dock ingen rätt till muntlig förhandling enligt art 6.1 EKMR.¹³¹

Den konventionsskyddade rätten till avgörande inom skälig tid och behovet av en snabb avverkning av domstolens målbilans, skall också vägas in som mothänsyn vid en bedömning av behovet av muntlig förhandling i högre instans.¹³² Då den ökade belastningen på domstolarna i synnerhet när det gäller mindre mål skapar problem, har medlemsstaterna i den europeiska unionen genom en rekommendation från Europarådet, uppmuntrats till användandet av förenklade förfaranden i brottmål. Med ett förenklat förfarande uppkommer möjligheten att lättare prioritera mellan olika brottmål samt för att förkorta handläggningstiderna för brottmål.¹³³

¹²⁸ Danelius, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis - en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, s. 183 ff.

¹²⁹ *Colazza mot Italien*, 1985 12 februari A 89 (§ 25)

¹³⁰ *Ekbatani mot Sverige*, 1988 26 maj, 134

¹³¹ *Jan-Åke Andersson mot Sverige*, 1991 29 oktober B 212

¹³² Bylander, *Muntlighetsprincipen*, s. 63

¹³³ Prop. 1994/95:23 s. 86 f. Jfr Europarådets rekommendation No R (87) 18

9.2 Medborgarperspektivet

Som tidigare nämnts har det i debatten framträtt ett medborgarperspektiv på utvecklingen om effektiviseringsåtgärder. Medborgaren ska släppas in i rättssalen, och ett reformerat förfarande ska vara väl anpassat till samhällsutvecklingen. Således ska medborgaren ha en rätt att kunna påverka och delta i beslutsfattanden som rör dem själva. När olika effektiviseringsåtgärder vidtas måste särskild fokus läggas på medborgarens rätt till domstolsprövning, eller som det också uttryckts *access to justice*.¹³⁴

Frågan om *access to justice* och medborgarens rätt blir särskilt aktuell vid de olika effektiviseringsåtgärder som tidigare framställts i denna uppsats. När det gäller förändringarna i den yttre domstolsorganisationen har omstruktureringarna och sammanslagningarna av tingsrätterna medfört en debatt huruvida domstolarna kommit längre bort ifrån medborgarna och samhället, eller inte. I och med sammanslagningarna har tillgängligheten till domstolarna på mindre orter försämrats. En centralisering av domstolarna har dock ansetts nödvändigt genom den koncentrationen av befolkningen som skett till de större städerna och den övriga samhällsutvecklingen.¹³⁵

Medborgarperspektivet har även blivit aktuellt i och med införandet av rätten till domstolsprövning och den där medföljande rätten till muntlig handläggning i vissa fall som kommer till uttryck i art 6 EKMR. Genom den enskildes rätt till deltagande måste det alltid finnas ett deltagarperspektiv och ett rättssäkerhetsperspektiv vid vidtagande av olika effektiviseringsåtgärder.¹³⁶ Av stor vikt i utvecklingsarbetet blir således medborgarnas förtroende för rättsväsendet och möjligheten för den enskilde att påverka handläggningen i processen.

9.2.1 Möjligheten att påverka handläggningen

När det gäller den enskildes möjligheter att påverka handläggningen i processen är rätten mycket begränsad. Den som ovan nämnts, har den enskilde en rätt till muntlig förhandling i brottmål i första instans. Möjligheten att begära muntlig förhandling i hovrätten finns även stadgat i kap 51 § 13 RB. Vidare är vikten av en snabb handläggning betydande för den enskilde. Möjligheten för den enskilde att påskynda handläggningen i domstol är dock begränsad. Den enskilde har rätt till kompensation för långsam handläggning genom att yrka på skadestånd. För den enskilde som befinner sig mitt uppe i ett rättsligt förfarande är det i regel av mindre betydelse att han eller hon i efterhand kan bli kompenserad för långsam handläggning. Enbart gottgörelse, företrädesvis i form av ett skadeståndsbelopp som utbetalas i efterhand, ersätter inte nödvändigtvis i

¹³⁴ Lindblom, *Rättegångssalens väggar - om domstolsprocessen i tid och rum*, s.1 f.

¹³⁵ Ekeberg, *Det nya riket - domstolsväsendet från ett fågelperspektiv*, s.115

¹³⁶ Lindblom, *Domstolarnas växande samhällsroll och processens förändrade funktioner - floskler eller fakta?* s. 243 ff.

realiteten de olägenheter som dröjsmålet orsakat. Partens rätt till domstolsprövning inom skälig tid har inte heller efterlevts, även om parten på grund av gottgörelsen inte längre kan anses vara utsatt för en kränkning.¹³⁷ Vidare har den enskilde, när det gäller långsam handläggning i brottmål även en möjlighet att få en lindrigare straffbedömning eller i vissa fall påföljdseftergift, om målet handlagts med dröjsmål.¹³⁸

Den enskilde som på rimliga grunder påstår att hans eller hennes rätt till domstolsprövning inom skälig tid har kränkts, ska enligt art 13 EKMR ha tillgång till ett effektivt nationellt rättsmedel för att få sitt påstående prövat och, i förekommande fall, erhålla rättelse eller gottgörelse i någon form. Det säkraste sättet att uppfylla de förpliktelser som följer av art 13, har ansetts vara att tillhandahålla såväl påskyndande som kompenserande rättsmedel.¹³⁹ En kommitté fick således i uppdrag att utreda huruvida det går att införa en möjlighet för den enskilde att påskynda handläggningen av ett mål.¹⁴⁰ Utredningen av frågan resulterade i ett förslag om förtursförklaring. Förslaget innebär att den enskilde skall ha möjlighet att klaga vid domstolen om dröjsmål i handlägningsförfarandet. Domstolen skall därefter bedöma om det finns ett skäl att prioritera målet och ge det förtur.¹⁴¹ Vad gäller handläggningen av brottmål förväntas förslaget även ha en i viss mån brottsförebyggande effekt, då införandet av förtursförklaring gör att lagföringen sker snabbare och i närmare anslutning till brottet, således bortfaller eller minskar behovet av straffreduktion.¹⁴²

9.2.2 Förtroende och kvalitet

En viktig företeelse som ständigt bör uppmärksammas är den enskildes och allmänhetens förtroende för rättsväsendet. Målet för den dömande verksamheten är att mål och ärenden skall handläggas på ett effektivt och rättssäkert sätt. Särskilt viktigt blir detta i samband med effektiviseringar av domstolsprocessen som medför nackdelar för den enskilde och gör att avståndet mellan den dömande makten och den enskilde och allmänheten blir för stort. Rättsväsendets verksamheter skall utgå från enskilda människors behov. Personer som kommer i kontakt med rättsväsendets myndigheter skall mötas med respekt och professionalism. När det gäller domstolarna ställer det höga krav på kompetens, snabb och effektiv handläggning samt kvalitet i domar och beslut. Det ställer dock även höga krav på tillgänglighet, servicenivå och säkerhet.¹⁴³

Regeringen har nyligen gett en kommitté i uppdrag att utreda hur kommunikationen mellan domstolarna och allmänheten ser ut och om

¹³⁷ SOU 2008:16 s. 13

¹³⁸ Se Kap 29 § 5 -6, Kap 30 § 4 BrB

¹³⁹ SOU 2008:16 s. 114

¹⁴⁰ Dir. 2007:23 s. 1

¹⁴¹ SOU 2008:16 s. 17 ff.

¹⁴² SOU 2008:16 s. 140 f.

¹⁴³ Dir. 2007:93 s. 2

allmänheten har förtroende för domstolarna. För att förtroendet för rättsstaten skall upprätthållas krävs välfungerande och oberoende domstolar.¹⁴⁴ Utredningen ska särskilt beakta kommunikationen mellan domstolarna och allmänheten och ge förslag på hur kommunikationen kan förbättras. Utgångspunkten för utredningen av kommunikationen, ska tas i frågan hur allmänheten bemöts av domstolarna, hur allmänheten uppfattar domskrivningen samt kontakten mellan domstolarna och media.¹⁴⁵

För att stärka allmänhetens förtroende för rättsväsendet har det från andra håll föreslagits ett arbete mot en samlad informationsstrategi för rättsväsendet. Tilliten och förtroendet för rättsväsendet är något som är mycket sårbart och starkt påverkas av mediernas rapportering. Syftet med en samlad informationsstrategi är således att minska riskerna för att felaktig information sprids. Vidare föreslås även en strävan mot en förändrad attityd bland jurister och en förändring i den svenska rättskulturen, i riktning mot ett förhållningssätt som är mer inriktat mot de grundläggande värdena inom rättssystemet och vikten av dessa värden, så som rättssäkerhet, rättslighet, integritet och rättvisa.¹⁴⁶

Allmänhetens förtroende för domstolväsendet påverkas dock inte endast av bristande kommunikation. Även tillgången till domstolarna och vikten av en snabb och effektiv process är avgörande faktorer för allmänhetens förtroende för domstolarna. Många av de effektiviseringar och reformer som skett inom domstolväsendet har ansetts medföra en försämrad kvalitet av domstolarnas arbete, då utan resurstillskott, fler mål ska avgöras på kortare tid. Genom att effektiviseringsåtgärder och reformer inom rättsväsendet påverkar kvaliteten i processen, påverkas även allmänhetens tilltro till rättsväsendet negativt.¹⁴⁷

¹⁴⁴ Dir. 2007:93 s. 1

¹⁴⁵ Dir. 2007:93 s. 3

¹⁴⁶ Lambertz, *Förtroende för rättsväsendet*, ur Festskrift till Per Henrik Lindblom, s 399 f.

¹⁴⁷ Cosmo, *Processrätt i kris*, ur Vänbok till Tore Landahl, s. 70

10 Analys

10.1 Effektiviseringar och rättssäkerheten

Behovet av rättssäkerhet är ett krav som uppställs mot alla vidtagna effektiviseringsåtgärder. I sammanhanget är även viktigt att poängtera att kravet på rättssäkerhet varit en orsak till effektiviseringarna. Nedan kommer alla ovannämnda effektiviseringsåtgärder att diskuteras ur ett rättssäkerhetsperspektiv samt hur effektiviseringarna har påverkat kvaliteten i domstolarnas arbete.

10.1.1 Reformeringen av domstolsväsendet

Effektiviseringarna som vidtagits i den yttre organisationen har främst medfört fördelar för de anställda inom domstolsväsendet. Genom omstruktureringar i domstolarnas organisation och uppbyggnad har arbetet lättare kunnat fördelas. Vidare har specialiseringarna inom de allmänna domstolarna gett en möjlighet till en koncentrerad av vissa måltyper och en samlad kompetens på vissa domstolar. Omstruktureringar av nämnda slag kan också sägas påverka allmänheten och den enskilde på ett positivt sätt, då en bättre uppdelning av ärenden mellan domstolarna ökar tillgängligheten till domstolarna samt att en specialisering av ärenden ger större möjligheter till korrekt prövning i sak. En nackdel med specialisering är dock risken för slentrianmässig handläggning och prövning. När domstolar och domare är vana vid att handlägga vissa måltyper kan det leda till att en prövning av ett specifikt fall sker på slentrian, då de handlägger flera ärenden som liknar varandra. Risken finns då att den enskildes rättssäkerhet äventyras. För att undvika risken för slentrianmässiga beslut krävs en bevakning av domstolarnas arbete. Vidare kan en specialisering och centrerad av vissa måltyper leda till sämre tillgänglighet till domstolarna vad gäller handläggning av den typen av mål.

Stora fördelar har även vunnits med sammanslagningarna av de olika tingsrätterna. Däribland kan nämnas att sammanslagningarna har förbättrat samordningen mellan myndigheterna och de mindre, sårbara domstolarna har ersatts av större domstolar med en mer samlad kompetens och en starkare beredningsorganisation. De stora sammanslagningarna har dock även medfört negativa konsekvenser för den enskilde i form av försämrade tillgänglighet till domstolarna. Det ökade geografiska avståndet mellan medborgarna och domstolarna behöver dock inte i praktiken innebära ett reellt ökat avstånd mellan medborgarna och domstolarna. Genom sammanslagningarna har domstolarna stärkts och därmed har även möjligheten ökat för domstolarna att lättare kunna bistå medborgarna i deras ärenden. Att bevara de mindre domstolarna, som geografiskt sett underlättar tillgängligheten till domstolarna för medborgarna, ger inte i sig ett mer rättssäkert förfarande. En stor geografisk tillgänglighet är värdelös om

resurserna inte räcker till för att upprätthålla möjligheten till snabba, kvalitativt bra avgöranden eller att tillhandahålla kunnig personal. Då samhället inte ser likadant ut som det gjorde för 50 år sedan, då det fanns en tingsrätt på varje mindre ort, går det heller inte att genom resurstillskott förstärka de mindre domstolarna. Sammantaget kan sägas att reformeringen av den yttre organisationen främst har inneburit stora fördelar både för domstolarna och för medborgarna. Effektiviseringarna inom domstolsorganisationen har således, enligt min mening, snarare bidragit till en ökad rättssäkerhet än en försämrad.

10.1.2 Renodling av domstolarnas arbetsuppgifter

Renodlingen av domstolarnas uppgifter har av vad som ovan framkommit, bestått i dels omstruktureringar och överföringar av vissa mål och ärende på andra myndigheter och förvaltningsdomstolar, dels genom förändrade processuella regler vad gäller delgivning och dels genom en teknisk utveckling. Omstruktureringarna inom domstolsorganisationen har inneburit en ökad fokusering på tingsrätterna då vikten av att tyngdpunkten av rättsskipningen skall ligga i tingsrätterna, har betonats. Den ökade fokuseringen på domstolarna har bland annat medfört en begränsad möjlighet till överklagande, något som ur rättssäkerhetssynpunkt bör diskuteras. Även om tyngdpunkten av rättsskipningen ska ligga på tingsrätterna, är det viktigt att bibehålla möjligheten till överklagande. Dels på grund av att processens funktion i tingsrätterna skiljer sig från hovrätterna, genom att hovrätterna har till uppgift att granska och ompröva beslut från tingsrätterna, och dels på grund av att prövningen i tingsrätterna görs till största del av lekmän. Vidare har omstruktureringarna bidragit till ökade möjligheter till specialisering och en starkare beredningsorganisation. Vissa synpunkter går, som tidigare nämnts, att anföra mot ett ökat specialiseringsförfarande. I övrigt har omstruktureringarna inneburit fördelar för såväl domstolarna som medborgarna i form av centrerade resurser, vilket är nödvändigt för ett snabbare handläggningsförfarande.

10.1.2.1 Snabbförfarande för brottmål

Införandet av ett snabbare handläggningsförfarande i brottmål har främst medfört ändrade regler för delgivning. Att ändra delgivningsreglerna har ansetts nödvändigt för att råda bot på antalet inställda förhandlingar och för att bättre uppfylla kraven på en snabbare handläggning. Fördelar med ett förenklat delgivningsförfarande för vissa brottmål har också uppkommit i form av tidsvinster i domstolarna och frigörande av tid till andra mål. Nackdelarna med ett förenklat delgivningsförfarande är dock att det inte går med säkerhet att fastställa huruvida den misstänkte blivit delgiven eller inte. Den misstänkte, kan som tidigare nämnts ha problem med det svenska språket, vara påverkad av droger, vilket gör att han/hon inte har förstått innebörden av att ett förenklat delgivningsförfarande kommer att användas i

processen. Vidare har det förenklade delgivningsförfarandet nackdelar i att det förekommit att tingsrätter har avgjort mål och att försändelsen med stämning och kallelse därefter har kommit tillbaka till tingsrätten på grund av att adressaten är avflyttad, okänd eller liknande. Så länge det finns angivet att den misstänkte har delgetts information om förenklad delgivning och försändelsen har skickats till en uppgiven adress, har inga formella fel begåtts. Ur den aspekten är ett förfaringssätt med förenklad delgivning mycket otillfredsställande, då domstolarna riskerar att döma misstänkta utan att de vet om det, något som i sig är ett hot mot rättssäkerheten. Samtidigt bör betonas vikten av ett snabbt handläggningsförfarande och att åtgärda problemen med inställda förhandlingar. Frågan är då om det går att förena möjligheten med ett snabbt och enkelt handläggningsförfarande med kravet på rättssäkerhet. När det gäller frågan om ett snabbförfarande för vissa brottmål tycks det snarare, enligt min mening, som att kravet på rättssäkerhet har fått stå tillbaka för behovet av en effektiv process.

10.1.2.2 Den tekniska utvecklingen

När det gäller den tekniska utvecklingen är det svårt att generellt se några nackdelar och negativa konsekvenser för den enskilde och allmänheten. Att göra processen i rättssalen mer överensstämmande med dagens samhälle och med tekniska medel underlätta processen, medför stora fördelar för såväl domstolarna som medborgarna, främst i form av bättre bevisupptagning. Då oftast lång tid förflutit från det att ett brott begicks tills det prövas i tingsrätten eller omprövas i hovrätten, brukar ett vanligt problem vara att den muntliga bevisningen försvagas i form av att vittnen glömmet. Genom möjlighet till uppvisande i hovrätten av videoupptagning av den muntliga förhandlingen i tingsrätt, ges större möjligheter för en säkrare bevisning. Under förutsättning av reglerna om videokonferens endast är ett komplement till huvudregeln om personlig inställelse, finns inga större risker för rättssäkerheten med de gjorda effektiviseringarna. Den tekniska reformen innebär snarare ett steg mot en mer rättssäker process, då muntliga bevisupptagning kan säkras i större utsträckning och att man med modern teknik kan förbättra processen så att processen i allmän domstol bättre motsvarar kraven i dagens samhälle om en snabb och effektiv process.

10.1.3 Alternativa förfaranden

Ett annat led i renodlingen och prioriteringen av domstolarnas arbetsuppgifter, har varit att finna alternativa handläggningsmetoder till den traditionella processen med muntlig förhandling. Nedan kommer de alternativa förfaranden som framförts i detta arbete, att analyseras utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv.

10.1.3.1 Avgörande på handlingarna

Med propositionen om en modernare rättegång föreslogs, förutom möjligheten till videokonferens, även möjligheten att lätta på kraven om muntlig förhandling och istället avgöra vissa typer av brottmål på handlingarna. Möjligheten att avgöra vissa brottmål på handlingarna medför att både tid och resurser från domstolarna istället kan läggas på mål av mer komplicerad karaktär. Risken med den typen av avgöranden är dock att den misstänkte inte kommer till tals i samma utsträckning som om muntlig förhandling hade hållits och att detta leder till ett försämrat bevisningsunderlag. Om den tilltalade inte kommer till tals i tillräcklig utsträckning ökar också risken för antalet felaktigt dömda. Tanken är att ett avgörande på handlingarna kan bli aktuellt i de fall ett strafföreläggande eller ett föreläggande av ordningsbot inte godkänts. I de fall ett föreläggande av ordningsbot eller ett strafföreläggande inte har godkänts har den tilltalade inte erkänt brottet. Att avgöra ett brott på handlingarna utan ett erkännande från den tilltalades sida, är i sig mycket tveksamt ur rättssäkerhetssynpunkt. Även om muntlig förhandling alltid ska hållas på den enskildes begäran finns risken att den tilltalade inte känner till sin rätt till muntlig förhandling och heller inte upplyses om denna rättighet. Samtidigt är det viktigt att betona behovet snabbare handlägningsförfaranden vad gäller enklare brottmål. I de fall det blir aktuellt med ett avgörande på handlingarna är det viktigt att det finns tillräckligt underlag för att kunna döma i målet, att omständigheterna är klara och att den tilltalade upplyses om möjligheterna till muntlig förhandling.

10.1.3.2 Strafföreläggande

Strafföreläggandet har, som tidigare nämnts, utvecklats som ett alternativ för handläggning av brottmål av enklare karaktär. Genom åren har strafföreläggandet kommit att utvidgas till att idag vara tillämpligt på brott där det är uppenbart att domstolen skulle ha dömt till villkorlig dom. Åklagaren har således befogenhet att utdöma villkorlig dom i vissa fall och i andra fall utdöma böter. Utvidgningen av strafföreläggandet har stött på en del kritik, bland annat vad gäller frågan om att den dömande makten överförs från domarna till åklagarna. Vid ett förförande genom strafföreläggande är det åklagaren som prövar skuldfrågan i målet. Vid utdömande av villkorlig dom måste åklagaren göra en bedömning på förhand huruvida en domstol skulle döma till villkorlig dom eller inte. Åklagaren får då dubbla roller, genom att både vara den som anklagar och den som dömer, vilket i sig är problematiskt ur ett rättssäkerhetsperspektiv.

Vidare har det strafföreläggandet kritiserats ur rättssäkerhetssynpunkt för att det inte ger en tillräcklig utredning av skuldfrågan. Ett erkännande från den tilltalades sida är inte tillräckligt för att fastställa skuld, utan det måste även stödjas av andra omständigheter i målet. Risken med strafföreläggandet är att den misstänkte erkänner för att slippa vidare handläggning i domstol, trots att den misstänkte anser sig vara oskyldig.

Till skillnad från strafföreläggandet kan även domstolsprocessen sägas, i större utsträckning, ha en avskräckande funktion. Om det då blir allmänt känt att vissa brott kan behandlas diskret genom ett skriftligt erkännande och att böter ska betalas, kan det rättsliga ingripandets avskräckande verkan komma att försvagas. Förfarandet med strafföreläggande avdramatiserar även konflikten mellan samhället/brottsoffret och gärningsmannen och straffet vanligtvis stannar vid böter. Således kan även straffets kriminalpolitiska syfte sägas bli motverkat, genom att många frågor om skuld och ansvar kvarstår olösta och sambandet mellan brott och straff undanskjuts. Sammantaget kan sägas att strafföreläggandet har positiva effekter i form av att vissa brottmål kan lösas på enklare väg och att domstolarna således avlastas från mål och i större utsträckning kan frigöra resurser till mål av mer komplicerad karaktär. Risken med strafföreläggandet är dock att vi går mot en utveckling där allt mer av den dömande makten överflyttas från domstolarna till andra myndigheter, som inte är avsedda för den typen av verksamhet. Den enskildes rättssäkerhet står då i fara när den dömande makten fördelas på flera organ som till sin natur inte är lämpade för dömande verksamhet. Medborgaren måste kunna vara säker på att saken prövas på ett tillfredställande sätt och att de rättsliga organen tillämpar reglerna korrekt.

10.1.3.3 Utevarohandläggning

Reglerna för att avgöra mål i den tilltalades utevaro har under åren utvidgats och förenklats som ett led i förändringen av domstolsprocessen. I kritik som framförts mot utevarohandläggningen har bland annat uttalats att den tilltalades frånvaro vid handläggningen av ett mål generellt sätt leder till ett försämrat beslutsunderlag, än om den tilltalade hade varit närvarande. Ett bristfälligt beslutsunderlag innebär ett hot mot rättssäkerheten, vilket på sikt kan underminera medborgarnas förtroende för rättskipningen och rättsstaten. Reglerna för handläggning av mål i den tilltalades utevaro har även utvidgats till att vara tillämpligt på mål där brottet kan ge fängelse. Det tidigare kravet på att den tilltalade ska ha varit frånvarande från en tidigare förhandling, för att kunna döma till fängelse, har nu tagits bort. Således är det möjligt för domstolen att direkt vid första förhandlingstillfälle, döma den tilltalade till fängelse, trots dennes utevaro. Möjligheten att döma till fängelsestraff i den tilltalades utevaro borde vara begränsad med hänsyn till den enskildes rättssäkerhet. En vanlig anledning till den tilltalades utevaro från förhandling är att den tilltalade helt enkelt inte bryr sig om att dyka upp. Den tilltalades utevaro från det första förhandlingstillfället kan dock bero på många olika omständigheter som inte direkt är kopplat till den tilltalades vilja att frånvara. Det kan bland annat vara frågan om fel i delgivningen eller plötsligt oförutsedda omständigheter. Att domstolen då redan vid första förhandlingstillfället kan utdöma fängelse är något som är mycket diskutabelt ur rättssäkerhetssynpunkt. Betänkligt är dock att reglerna om att döma till fängelse i den tilltalades utevaro, inte strider mot art 6 EKMR vad gäller frågan om en rättvis rättegång.

Sett ur en annan synvinkel är det viktigt att tillhandahålla en möjlighet för domstolen att kunna avgöra mål i de fall den tilltalade aldrig dyker upp till förhandling. I Synnerhet är det av betydelse att minska antalet inställda förhandlingar i brottmål, då det är mycket kostsamt för samhället med inställda förhandlingar. Möjligheten till utevarohandläggning fyller således en mycket viktig, processekonomisk funktion. Frågan är dock i vilken utsträckning vikten av processekonomiska effektiviseringar av detta slag, skall få gå före vikten av att den enskildes intressen tillgodoses. När det gäller utevarohandläggning vid utdömande av fängelsestraff, anser jag att rättssäkerhetskravet fått stå tillbaka för vikten av effektiviseringsåtgärder, något som i sig är mycket olyckligt. Det måste vara möjligt att kunna genomföra effektiviseringar utan att göra avsteg från kravet på rättssäkerhet.

10.1.3.4 Mindre ingripande förfaranden

Som ett led i alla vidtagna effektiviseringsåtgärder har även mindre ingripande förfaranden, så som åtalsunderlåtelse och medling kommit att få större betydelse i straffprocessen. Problemet med såväl åtalsunderlåtelse som medling är att det i praktiken kan leda till att vissa brott upplevs som avkriminaliserade, då det i inte blir någon påföljd i egentlig mening.

Liksom när det gäller strafföreläggandet är det åklagaren som har beslutsmakten vid en åtalsunderlåtelse. Förfarandet med åtalsunderlåtelse är i sig inte så kontroversiellt. Vad som däremot blir problematiskt är om beslut om åtalsunderlåtelse kommer att ske i större utsträckning än tidigare, som en effektivitetsåtgärd. Skälen för utvidgningen av reglerna för åtalsunderlåtelse var främst av processekonomisk karaktär. Risker med att låta processekonomiska skäl vara styrande för utvecklingen av straffprocessuella förfarandesätt, är att det grundläggande syftet med de olika förfarandena går förlorad.

En avsevärd skillnad mellan åtalsunderlåtelse och strafföreläggandet bör dock beaktas, då åklagaren i det ena fallet endast väljer att inte driva ett åtal vidare, jämfört med det andra fallet där det är frågan om utdömande av påföljd. En utvidgning av reglerna om åtalsunderlåtelse leder endast till att ett åtal läggs ner. Förfarandet hotar således inte den enskildes rättssäkerhet, utan snarare är till fördel för den tilltalade. Även om inte den enskildes rättssäkerhet kommer till skada med en utökad användning av åtalsunderlåtelse är den typen av effektiviseringsåtgärder betänkligt ur andra synpunkter. Genom ett ökat användande av åtalsunderlåtelse förändras syftet med straffprocessen och den individualpreventiva funktionen försvinner.

Vad gäller medling är det tänkt att endast fungera som ett komplement till den sedvanliga brottmålsprocessen med den klassiska domstolsprövningen. Så länge medlingsförfarandet stannar vid den funktionen och det syftet, utgör det ingen risk för den klassiska prövningen och den enskildes

rättssäkerhet står då inte i fara. Medling har då istället goda effekter på processen. Medling har dock tagit ytterligare ett steg i den svenska straffprocessen genom att utgöra en grund för åtalsunderlåtelse. Medling påverkar då processen genom att vissa brott kan komma att uppfattas som avkriminaliserade då man slipper påföljd om man ställer upp på medling. Vidare kan ett medlingsförfarande innebära stora risker om det utvecklas till att ersätta den klassiska domstolsprövningen, istället för att endast vara ett komplement.

Genom att mindre ingripande förfaranden, så som åtalsunderlåtelse och medling, har fått ett större utrymme i brottmålsprocessen kan syftet och funktion med straffprocessen komma att ändras något. Straffprocessen reparativa funktion kan då komma att få ökat utrymme. Huruvida det är önskvärt att förändra straffprocessen är en annan fråga som inte kommer att tas upp till diskussion, i någon vidare utsträckning, i detta arbete.

10.1.4 Sammanfattande kommentarer

Av det ovan framförda kan slutsatsen dras att effektiviseringsåtgärderna vad gäller den yttre organisationen, effektiviseringar rörande fördelningen av arbetsuppgifter och domstolstrukturen i övrigt, är effektiviseringsåtgärder som inte fått så stor negativ inverkan på den enskildes rättssäkerhet. Åtgärderna har istället underlättat arbetet och förstärkt rättssäkerheten genom att insatserna bidragit och underlättat möjligheten till en snabbare och kvalitativt bättre prövning, då tingsrätterna har blivit mindre sårbara.

Vad gäller effektiviseringsåtgärder i den inre organisationen och främst när det då handlar om renodling och prioritering av domstolarnas arbetsuppgifter, blir utgången dock något annorlunda. Effektiviseringsåtgärderna rörande renodling och prioritering har som ovan framkommit inneburit en del betänkligheter när det gäller den enskildes rättssäkerhet. Genom den s.k. renodlingsprocessen har allt mer av domstolarnas dömande makt kommit att överflyttas från domarna till åklagarna och andra myndigheter. Risken med en överflyttning av den dömande makten är dels att de andra myndigheterna, som tar över den dömande makten, inte är utrustade och lämpade för den typen av beslutsfattande. När åklagarmyndigheten får befogenhet att genom strafföreläggande utdöma påföljd uppkommer även en intressekonflikt, då det också är åklagaren som, om inte strafföreläggandet godkänns, driver åtalet vidare.

När det gäller genomförda effektiviseringsåtgärder i syfte att prioritera domstolarnas arbetsuppgifter har det också inneburit nackdelar för den enskildes rättssäkerhet. Många av de effektiviseringsåtgärder som vidtagits har inte genomförts i syfte att generellt minska antalet brottmål i domstol, utan för att förhindra kostnadskrävande småmål och inställda förhandlingar. Strafföreläggandet, utevarohandläggning, avgörande på handlingarna och åtalsunderlåtelse, är alla åtgärder som vidtagits i syfte att bortprioritera

mindre typer av brottmål från domstolarnas försorg så att domstolarnas resurser istället kan läggas på mer komplicerade brottmål. Den enskildes rättssäkerhet står i fara om prioriteringarna görs på ett sådant sätt att det innebär en ett försämrat skydd mot fel i handläggningen. Samtidigt är det också nödvändigt av rättssäkerhetsskäl att prioritera och avlasta domstolarna från enklare arbetsuppgifter så att större utrymme kan ges till mer komplicerade mål. Effektiviseringar får dock inte genomföras på ett sådant sätt att det skadar rättssäkerheten. Genom att driva igenom effektiviseringsåtgärder som på ett eller annat sätt gör avkall på de grundläggande processrättsliga principerna, så som muntlighetsprincipen, finns det risk att den enskildes rättssäkerhet skadas.

10.2 Den enskildes förtroende för rättsväsendet

10.2.1 Medborgardeltagande och kommunikation

En viktig förutsättning för att kunna genomföra olika reformer och upprätthålla olika regelverk är att medborgarna har förtroende för rättsväsendet. Således är det av stor vikt att beakta medborgarperspektivet vid frågan om effektiviseringar. Med medborgarperspektivet uppdragas även frågan om medborgardeltagande. Ju större insyn och deltagande medborgaren har i beslutsprocessen desto större legitimitet får besluten, och förtroendet för rättsväsendet ökar. Kommunikationsprincipen, d.v.s. möjligheten för den enskilde att yttra sig över beslut som rör dem själva, har således en stor betydelse i rättskipningen. Genom några av de vidtagna effektiviseringsåtgärderna har möjligheten till kommunikation försämrats något. En utökad möjlighet att avgöra brottmål i den tilltalades utvaro, ett förenklat delgivningsförfarande och avgörande av vissa brottmål på handlingarna är några exempel på där kommunikationsprincipen inte fått lika stort utrymme som i den klassiska brottmålsprocessen.

Bristande kommunikation kan även leda till ett försämrat förtroende för domstolarna bland medborgarna. Desto längre avståndet är mellan den dömande makten och medborgarna, desto svårare blir det för besluten att få legitimitet, och för domstolarna att vinna ett starkt förtroende. Även om effektiviseringsåtgärder som begränsar användandet av muntlighetsprincipen, kanske i praktiken inte ger ett sämre eller mer rättsosäkert resultat, finns risken att förtroendet påverkas negativt.

10.2.2 Kvaliteten i domstolarnas arbete

Frågan om medborgarnas förtroende för rättsväsendet påverkas även av kvaliteten i domstolarnas avgöranden och av domstolarnas förmåga att i domskrivningen motivera beslut. Frågan är om ovannämnda

effektiviseringsåtgärder påverkar kvaliteten i domstolarnas arbete, på ett negativt sätt. Genom sammanslagningarna och omstruktureringarna av domstolarna har konstaterats att tingsrätterna har blivit större, fått en starkare administration och större möjligheter till utveckling. Genom en starkare organisation och mer samlade resurser torde det vara möjligt att i större utsträckning en tidigare, leverera ett kvalitativt gott resultat. Vidare har sammanslagningarna även bidragit till utökade möjligheter för specialisering, vilket också kan påverka kvaliteten i en positiv riktning under förutsättning att handlägningsförfaranden och beslutsfattandet inom de specialiserade områdena inte sker slentrianmässigt.

Vad gäller effektiviseringsåtgärderna i den inre organisationen kan dock frågan om kvalitet få en annan utgång. Genom överföring av många av domstolarnas tidigare arbetsuppgifter på andra myndigheter, har även den dömande makten överförts. Effektiviseringsåtgärderna har främst haft till syfte att frigöra domstolarna från arbete enklare arbetsuppgifter som likväl kan avgöras på annat håll. Genom att den dömande makten i viss mån kan sägas ha överflyttats från domstolarna till åklagaren kan det argumenteras för att kvaliteten i arbetet försämrats. Dels genom att åklagaren inte i samma utsträckning som domaren, är lämpade att utöva dömande verksamhet och dels genom att en överflyttning till åklagaren i praktiken kan innebära en sämre utredning av frågorna i målet.

Vidare har effektiviseringsåtgärderna i den inre organisationen inneburit förenklingar i förfarandet när det gäller mindre och enklare brottmål. Förenklingar i förfarandet har framförallt bestått i förenklade regler vad gäller delgivning, lättade regler vad gäller kravet på muntlighet och den tilltalades närvaro. Frågan är då om sådana förenklar påverkar kvaliteten i domstolarnas arbete. Åtgärder som genomförs för att öka kvantiteten av antalet avgjorda mål har generellt sett en negativ inverkan på kvaliteten i det dömande arbetet. Genom de förenklade förfarandena är det stor risk att mål inte blir utredda i tillräckligt hög grad, som om en klassisk domstolsprövning hade skett. Den största risken ligger dock inte i att det förenklade förfarandet i sig innebär försämrad kvalitet, utan risken ligger i att en användning av det förenklade förfarandet kan leda till slentrianmässiga beslut och en försämrad prövning. Genom att kraven på muntlighet lättas, kan det även medföra att det allmänna trycket på domstolarna att kommunicera besluten, lättas och att avståndet mellan domstolarna och medborgarna ökar. Förenklade förfaranden ska användas i de fall omständigheterna i målet är så klara att man kan avgöra målet på handlingarna, eller i den tilltalades utevaro. Risken med att regler om ett förenklat förfarande finns, är dock att de kan komma att användas i större utsträckning än vad som är lämpligt.

Samtidigt är det betydelsefullt att poängtera kravet på snabbhet i handläggningen som ett kvalitetskrav. En lång och utdragen process kan också försämma kvaliteten i ett avgörande. Av den orsaken är det även nödvändigt att vidta effektiviseringsåtgärder så att fler brottmål kan avgöras på kortare tid. Effektiviseringsåtgärderna får dock inte bli så vidsträckt att

de utgör en risk för alltför snabba avgöranden där kvaliteten i arbetet försämras.

10.3 Den framtida utvecklingen

Att många av de effektiviseringar som gjorts inom domstolsväsendet har varit nödvändiga, är en realitet. Kravet på tillgänglighet och behovet för medborgarna att få en snabb prövning av målet, har gjort det nödvändigt med omstruktureringar och effektiviseringar inom domstolsväsendet. Enligt min mening är det dock viktigt att behovet av effektiviseringar inte får genomföras utan en ordentlig analys av dess konsekvenser. Av vad som ovan framkommit har utvecklingen och effektiviseringarna inom den yttre organisationen bidragit och förbättrat möjligheterna till en rättssäker prövning. När det gäller effektiviseringsåtgärderna i den inre organisationen är det dock mer tveksamt. Många av de effektiviseringsåtgärder som gjorts i den inre organisationen har bidragit till ett försämrat skydd för den enskildes rättssäkerhet. Därmed inte sagt att effektiviseringarna har gjort ett faktiskt avkall på rättssäkerheten. Med ett försämrat skydd och en utveckling där effektiviseringar blir alltmer omfattande, finns risken att vi är villiga att göra allt större avkall på de grundläggande processrättsliga principerna och därmed kan hotet mot en försämrad rättssäkerhet bli verklig. Effektiviseringsåtgärderna i den yttre organisationen visar dock på att det går att förena nödvändigheten av effektiviseringar med kravet på rättssäkerhet. Samma sak torde vara möjligt även vad gäller den inre organisationen. Rättssäkerheten är dock en fråga om resurser. Ju mer resurser desto lättare att upprätthålla ett rättssäkert system. Förhållandet mellan goda resurser och ett rättssäkert system är för den skull inte given. Tillgången av resurser kan vara goda samtidigt som systemet inte är tillräckligt rättssäkert. På samma sätt är förhållandet mellan effektiviseringsåtgärder och rättssäkerheten inte negativt givet. Effektiviseringsåtgärder behöver inte innebära en försämring av rättssäkerheten utan kan emellertid innebära en förbättring.

Det är inte behovet av effektiviseringar som är en risk för rättssäkerheten, effektiviseringsåtgärder är nödvändiga och det kommer alltid att finnas ett behov av effektiviseringsåtgärder för att följa utvecklingen. Risken ligger istället i att effektiviseringar genomförs utan debatt och utan en närmare analys av vilka konsekvenser de ger. Faran består även i tillämpningen av de nya reglerna och de nya möjligheterna till en förenklad prövning av brottmål. Genom att det blir allt vanligare med effektiviseringsåtgärder och detta sker utan någon egentlig debatt, finns risken att vi går mot en utveckling där risken för avkall på rättssäkerheten blir allt större. Risken finns att frågan om effektiviseringar och rättssäkerhet kommer smygande på oss, att det blir något vi vänjer oss vid och därför slutar ifrågasätta och analysera konsekvenserna av den typen av utveckling. Risken finns då att vi går mot en utveckling där värdet av en effektiv process går före rättsprinciper och rättssäkerheten, att kvantitet går före kvalitet, och att det som en gång var självklara och nödvändiga principer för rättssäkerheten, försvinner.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

- Dir. 1989:56 – *Översyn av domstolarnas uppgifter*
Dir. 2000:90 – *En beredning för rättsväsendets utveckling*
Dir. 2005:124 – *Domstolarnas roll vid handläggningen av ärenden*
Dir. 2007:23 – *Förbättrande möjligheter för den enskilde att påskynda handläggningen i domstol*
Dir. 2007:93 – *Förtroende och kvalitet i domstolarna*

Ds. 1989:2 – *Domstolarna i framtiden - en idéskiss*

Prop. 1981/82:105 – *Om utvidgade möjligheter att avgöra brottmål i den tilltalades utvaro*

Prop. 1984/85:3 – *Om åtalsunderlåtelse m.m.*

Prop. 1993/94:17 – *Förvaltningen inom domstolsväsendet*

Prop. 1993/94:200 – *Upphörande av Bostadsdomstolen m.m.*

Prop. 1994/95:23 – *Ett effektivare brottmålsförfarande*

Prop. 1996/97:8 – *Utökad användning av strafföreläggande*

Prop. 1999/00:1 – *Budgetproposition, utgiftsområde 4*

Prop. 1999/00:26 – *Effektivisering av förfarandet i allmän domstol*

Prop. 2000/01:108 – *Åtgärder mot inställda förhandlingar i brottmål*

Prop. 2001/02:126 – *Medling med anledning av brott*

Prop. 2003/04:89 – *Åtgärder för ett effektivare och snabbare brottmålsförfarande*

Prop. 2004/05:131 – *En modernare rättegång*

Prop. 2005/06:165 – *Ingripanden mot unga lagöverträdare*

Skr. 1999/2000:106 – *Reformeringen av domstolsväsendet en handlingsplan*

Skr. 2000/01:112 – *Reformering av domstolsväsendet en uppföljning av handlingsplanen*

Skr. 2003/04:153 – *Reformeringen av tingsrättsorganisationen*

SOU 1991:106 – *Domstolarna inför 2000-talet*

SOU 1994:99 – *Domaren i Sverige inför framtiden*

SOU 2001:59 – *Snabbare lagföreläsning Del 1, några förslag till förenklingar*

SOU 2001:103 – *En modernare rättegång, Del 1*

SOU 2003:5 – *Utvärdering av vissa förändringar i tingsrättsorganisationen*

SOU 2007:65 – *Domstolarnas handläggning av ärenden*

SOU 2008:16 – *Förtursförklaring i domstol*

Litteratur

Aspelin, Erland – *Straffrättskipning utan domstol, Rätt och rättskipning, En vänbok till Tore Landahl, Lund 1987*

- Bergholtz, Gunnar – *Åtal och kontradiktion – Marginalanteckningar till några nya rättsfall*, Festskrift till Per Olof Bolding, Red. Lars Heuman, Stockholm 1992
- Bylander, Eric – *Muntlighetsprincipen*, Uppsala 2006
- Borgström, Peter – *Förenklad delgivning och lagen om försöksverksamhet med snabbare handläggning av brottmål*, JT 2005-06:2 s. 401-408
- Cosmo, Carl-Johan – *Processrätt i kris*, Rätt och rättskipning, En vänbok till Tore Landahl, Lund 1987
- Danelius, Hans – *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis - en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, 1:a uppl. Stockholm 1997
- Diesen, Christian – *Utevarohandläggning och bevisprövning i brottmål*, Stockholm 1993
- Ekeberg, K-G – *Det nya riket - domstolsväsendet från ett fågelperspektiv*, Festskrift till Per-Henrik Lindblom, Uppsala 2004
- Ekelöf, Per Olof, Boman, Robert – *Rättegång IV*, sjätte, omarbetade upplagan, Stockholm 2004
- Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik – *Rättegång I*, åttonde upplagan, Stockholm 2002
- Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik, Boman Robert – *Rättegång V*, sjunde upplagan, Göteborg 2005
- Frändberg, Åke – *Rättsordningens idé, en antologi i allmän rättslära*, Uppsala 2005
- Heuman, Lars – *Rättegångsbalken och alternativa tvistelösningsmetoder*, SvJT 1999 s. 476-485
- Lambertz, Göran – *Förtroende för rättsväsendet*, Festskrift till Per-Henrik Lindblom, Uppsala 2004
- Lindblom, Per-Henrik – *Rättegångssalens väggar - om domstolsprocessen i tid och rum*, SvJT 2002:1 s. 1-11
- Lindblom, Per-Henrik – *Domstolarnas växande samhällsroll och processens förändrade funktioner - floskler eller fakta?* SvJT 2004 s. 229-262

Lindell, Bengt – *Alternativ rättskipning eller alternativ till rättskipning*, Uppsala, 2006

Lindell, Bengt (red.) Eklund, Hans, Asp, Petter, Andersson, Torbjörn – *Straffprocessen*, Stockholm 2005

Lundin, Anna-Karin – *Klarar domstolarna sin uppgift i den nya rättsliga miljön?* SvJT 2004 s. 300-304

Nelson, Alvar – *Billiga brottmål*, Festskrift till Per Henrik Lindblom, Uppsala 2004

Peczenik, Aleksander – *Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation*, Stockholm, 1995

Rättsfonden – *Domstolarna och rättssäkerheten*, Forskardag i Lund den 24 november 1981, Lund 1982

Thelin, Krister – *Sverige som rättsstat*, Stockholm 2001

Wilhelmsson, Thomas – *Senmodern ansvarsrätt*, Helsingfors 2001

Wersäll, Fredrik – *Åklagare och polis som domare*, Nordiska Juristmötet, 2002

Övrigt

Brå-rapport 2000:8, *Medling vid brott - Slutrapport från en försöksverksamhet*, Tierp 2000

Brå-rapport 2007:20, *Kriminalstatistik 2006*, Västerås 2007

RRV 1994:16 – *Inställda förhandlingar i brottmål*

RRV 1999:30 – *Brottmålskedjan - i Sverige och andra länder*

RRV 2002:9 – *Tingsrätter i förändring - granskning av tolv sammanlagda tingsrätter 1999-2001*

SFS 2002:445 – *Om medling med anledning av brott*

Träskman, Per-Ole – Föreläsningmaterial, utdelat 2008-02-20 i fördjupningskursen; Rättskipning och rättsligt beslutsfattande

Rättsfallsförteckning

Rättsfall från Hovrätterna

RH 2005:18

Rättsfall från Europadomstolen

Colazza mot Italien, 1985, 12 februari, A 89

Ekbatani mot Sverige, 1988 26 maj, 134

Jan-Åke Andersson mot Sverige, 1991, 29 oktober, B 212